

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA
BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2010-2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Michaela Kratinová

**Význam volno-časových aktivit v sociální práci s mládeží
romského etnika**

Praha 2013

Vedoucí bakalářské práce PhDr. Zuzana Komárková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE
BACHELOR COMBINED (PART TIME)
2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Michaela Kratinová

**The importance of leisure activities in social work with Roma
youth**

Prague 2012

The bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Zuzana Komárková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych velmi poděkovat paní profesorce PhDr. Zuzaně Komárkové za odborné, kvalitní a obětavé vedení mé práce, za její ochotu, trpělivost a pomoc se zpracováním. Se svým poděkováním bych se ráda obrátila i na moji rodinu a přátele, kteří mi byli oporou.

Anotace

Bakalářská práce „Význam volno-časových aktivit v sociální práci romského etnika“ se zabývá důležitostí výchovy s dětmi a mládeže a dále i s využíváním volného času a jeho celkovému dopadu na společnost. Volno-časové aktivity napomáhají k získání sociálních, občanských a personálních kompetencí a také na jejich podílu při prevenci sociálně patologických jevů. Napomáhají ke zdravému utváření životního stylu, který je důležitý pro příznivý rozvoj osobnosti.

Klíčové pojmy

Integrace, sociální práce, sociálně patologické jevy, školské prostředí, volno-časové aktivity dětí, význam jejich prevence, výchova rodiny, vzdělávání.

Annotation

The bachelor thesis "The importance of leisure activities in social work Roma" focuses on the importance of education to children and young people and also with the use of free time and its significant impact on society. Leisure-time activities help to gain social, civic and personal skills as well as their share in the prevention of socio-pathological phenomena. Help to shape a healthy life style, which is important for the favorable development of the personality.

Keywords

Integration, the importance of preventive leisure-time activities of children, social work, social pathology, school environment, raising a family, and education.

OBSAH

ÚVOD	9
1 SOCIÁLNÍ PRÁCE	12
1.1 Sociální práce s minoritami	16
1.1.1 Právní kontext-legislativa	19
1.1.2 Sociální ekonomický kontext.....	21
1.1.3 Politický kontext	22
1.1.4 Psychologický kontext.....	24
2 ROMSKÁ MINORITA	25
2.1 Marginalizovaná sociální skupina ohrožená sociální exkluzí.....	27
2.1.1 Formy vztahů majorita-minorita.....	28
2.1.2 Ukazatele sociálního vyloučení	29
2.1.3 Podpora procesů sociální inkluze	31
3 VÝCHOVA, VZDĚLÁVÁNÍ A INTEGRACE DO ŠKOLNÍHO PROSTŘEDÍ	33
3.1 Vnitřní vlivy.....	37
3.1.1 Vrozené schopnosti.....	37
3.1.2 Dědičnost	38
3.2 Vnější vlivy.....	39
3.2.1 Rodina a její vazby	40
3.3 Vliv sociální politiky	42
3.3.1 Preventivní opatření sociální práce.....	43

4 VOLNO-ČASOVÉ AKTIVITY.....	44
4.1 Formy volno-časových aktivit	47
4.2 Význam volno-časových aktivit	54
5 VÝZNAM VOLNO-ČASOVÝCH AKTIVIT DĚTÍ A MLÁDEŽE	
ROMSKÉHO ETNIKA.....	58
5.1 Preventivní opatření pro předcházení nežádoucího patologického chování....	63
5.2 Postoje k hodnotám.....	66
5.3 Eliminace užívání návykových látek dětmi a mládeží.....	68
5.4 Snížení závislosti na sociálních sítích.....	72
ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	78
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE	80

ÚVOD

I přes to, jak je dnešní svět uspěchaný, nám nabízí dostatečné množství relaxace a odpočinku. Tento svět nabízí mnoho pohybových aktivit, a jejich širokou škálu možností kulturního využití. Ačkoli je nám všem známe, že právě sport, hudba a tanec jsou faktory, které člověka rozvíjejí, ovlivňují, seberealizují, ale zároveň jedince i stimulují. Tak i přesto narážíme na skupiny jedinců, které volný čas tráví trestnými činnostmi nebo nežádoucím patologickým chováním. Volno-časové aktivity potřebuje každý z nás, abychom se na pár chvil odreagovali, zapomněli na realitu a rozvíjeli svou vlastní osobnost. Tyto aktivity podporují soustavnou výchovu problematickým dětem či mládeži. Formou těchto volno-časových aktivit umožňují jedinci, možnost zapojení do kroužků s pravidelnou docházkou, kde dochází k funkcím výchovným, rozvojovým sociálním, preventivním, zábavným a zároveň i odpočinkovým.

Obsah této bakalářské práce se zabývá problematikou romského etnika, respektive romských dětí a mládeže úzce spjatou se sociální prací. Touto problematikou se zabýváme již mnoho let a stále nebylo nalezeno východisko ke společnému soužití. Formální členění bakalářské práce obsahuje pět kapitol, ve kterých se zaměřujeme na sociální práci, romské etnikum, postavení vztahů mezi majoritními a minoritními skupinami, rozvojem osobnosti a jejími ovlivňujícími faktory ve vzdělávání či v životě, vzděláváním dětí s možností využití volno-časových aktivit a jejich významu, důsledky prevence volno-časových aktivit a nežádoucím patologickým chováním.

Téma jsme si zvolili pro jeho aktuálnost dané problematiky. Tuto situaci musí řešit obě strany, protože se týká nás všech. V současnosti ovšem vidíme, že se stav stále zhoršuje. Proto je velmi důležité se touto problematikou neodkladně zabývat, práce s lidmi z vyloučených lokalit je náročná, každodenní a dlouhodobá. Ovšem ve výsledku se vždy vyplácí celé společnosti. Z tohoto důvodu jsme si vybrala volno-časové aktivity, jako jednu z metod vzdělávání dětí, preventivních opatření pro zlepšení současného i budoucího stavu soužití, jako jednu z mnoha možností předcházení sociálnímu vyloučení a pro předcházení nežádoucího patologického chování.

Dále tyto aktivity vedou ke zlepšení dovedností romských dětí a mládeže, vedou k získávání sebevědomí a seberealizaci ve společnosti. Volno-časové aktivity považujeme za jedno z východisek vzdělávání, dodržování prevence a tím zvýšení možností pro začlenění do společnosti romského etnika. Pravidelnou a spolehlivou spoluprací můžeme zvýšit podporu integrace romských dětí, která stejně tak vede ke vzájemné toleranci.

Romové jako etnikum mají různorodou a bohatou kulturu. Velká část této společnosti si v minulosti prošla rozsáhlým vyhlazováním. Velký počet českých a moravských Romů skončilo v koncentračních táborech za druhé světové války. Většina Romů, kteří žijí v České republice na konci dvacátého století a na začátku jednadvacátého století, pochází z Rakousko-Uherského knížectví. Romové si mohli žít svým kočovným životem, který k nim patří. Vznik Československé republiky jim otevřel cestu k migraci po Rakousko-Uherské monarchii. Komunistický režim se marně pokoušel asimilovat Romy nastěhováním do, například panelových domů. Romské etnikum si bohužel s novými podmínkami nedokázali poradit. Důvodem byl jejich silný pud zachovat rodinu, společenství a společné bytí se proměnil v sídliště jako je například Chánovu u Mostu nebo Litvínov. Současné postavení Romů hodnotíme pro společnosti jako nepříznivé. Z velké části za to může náš již zmiňovaný komunistický režim, který se snažil problémy Romů řešit bez pochopení, bez poznání specifických odlišností této kultury. Působení dnešní vlády Romy přizpůsobovat tedy integrovat, není příliš pozitivní.

Dnešní populace má zainteresované předsudky, například že se Romové vyhýbají zaměstnání, že je pro ně využívání příživnického způsobu života měsíční jistotou. Dále zneužívání sociálních dávek, a pokud pracují, tak jsou nespolehliví, nevzdělaní a tím nepoužitelní pro společnost. V mnohých situacích dávají najevo své bohatství, svůj přepych takovým způsobem, který bije do očí prostým lidem naší společnosti, které z toho vyvozují negativní předsudky. Řešení tohoto romského problému, není jen záležitostí ochoty Romů akceptovat požadavky majority na změny v chování a postojů, zároveň je třeba angažovanost i skupiny majoritní.

Mnohé z opatření ve prospěch zlepšení postavení romské menšiny v naší společnosti, je nutné opírat o intenzivní sociální práci. Zejména se osvědčují nízko

prahové zařízení, kde mají děti a mládež možnosti využívání aktivit, které zabezpečují podporu přímo v místech s vysokou koncentrací romské populace.

Záměrem naší práce je zdůraznit význam na volno-časové aktivity v sociální práci s mládeží romského etnika a objasnit význam těchto aktivit. Poukázat na volno-časové aktivity jako možnou cestu k řešení stále zmiňovaných problémů s romskou minoritou a tím zároveň zlepšovat integraci těchto dětí a mládeže. Dalším úkolem naší práce bylo poukázat na silné a slabé stránky odlišného způsobu života romského etnika a vysvětlit je s pomocí dostupných literárních zdrojů. Autory těchto zdrojů byli především Oldřich Matoušek, Pavel Navrátil, Tatjana Šišková, Jaroslav Balvín a Jan Čáp.

1. SOCIÁLNÍ PRÁCE

Sociální práce byla koncipována na základě analýzy vzrůstu sociálních problémů a potřeb k uplatnění praxe. Reaguje na metodu institucí poskytujících pomoc menšinovým skupinám, migrantům či imigrantům, stala se prioritou pro speciální a cílevědomou přípravu humanitárních pracovníků. Vstupem do Evropské unie sociální práce zažívá obrovský rozvoj. Sociální patologie zasahují čím dál častěji do života nejrůznějších skupin lidí, ať už hovoříme o šikaně, zvýšenému agresivnímu chování mezi vrstevníky. Sociální práce osobám a sociálním systémům napomáhá k celkovému zlepšení jejich fungování, ochraňovat potřebné a slabé. Tito lidé se bez sociální pomoci neobejdou. Sociální práce by nemohla fungovat bez dalších souvisejících vědních oborů, jako například sociologie, psychologie, pedagogikou, andragogikou dalšími disciplínami, které doplňují sociální práci v teorii či praxi. Sociální práce je z pohledu teorie uznávaná jako vědecky fundovaná odborná disciplína, která prostřednictvím metod sociální práce zajišťuje na profesionální úrovni péči o potřebné. Její praktická aplikace vstupuje do života všech potřebných sociálně znevýhodněných skupin v nejrůznějším slova smyslu, buď v podobě služby, nebo aktivity, které by měli pomoci klientovi tak, aby si dokázal pomoci sám. Cílem sociální práce, je především reflexe zmírňování a následné řešení sociálních problémů společnosti. Profesionálně se zabývá lidskými vztahy v kontextu sociálních rolí. (Gulová, 2011).

„Sociální práce a její mechanismus jsou schopny řešit konkrétní problémy jednotlivce, skupin i celých komunit. Pokud chceme vytvořit efektivní mechanismy sociální práce, musíme se důkladně zaobírat sociálními patologiemi, jejich příčinami a důsledky, kterou prostupují celou společnost. Mezi nejzávažnější patologie patří chudoba a bída, která stále drtí jednotlivce, rodiny a společenství a v kontextu světadílů i celé země, zejména státy, jež patří to zemí tzv. třetího světa. Chudoba zde má zcela nepředstavitelnou podobu a v málokteré zemi je nastaven funkční systém sociální práce.“

„Chudoba znamená nejen neuvěřitelné životní a bytové podmínky, ale také nemoc, analfabetismus, s chudobou souvisí nárůst kriminality, prostituce, agresivita, rozpad rodin a uvolnění společenských pout.“(Gulová, 2011, s. 17)

„Sociální práce se realizuje především v sociálních službách, které vymezil a zpřesnil nový sociální zákon, který výrazným způsobem upevnil sociální práci v našich podmínkách. Prostřednictvím sociálních služeb jsou profesionální sociální pracovníci zaměstnáváni sociálními subjekty, aby realizovali jejich sociální cíle a programy. Dobře připravení sociální pracovníci, odborníci v oboru profesionalizují tyto sociální služby. Součástí je kvalifikovaná i nekvalifikovaná práce, která je důležitá pro všechny oblasti sociální práce.“(Gulová, 2011, s. 30)

Sociální práce se odehrává v různých úrovních. Od práce s jedním klientem až po změny v oblasti sociální politiky a zákonodárství. Mikroúroveň zahrnuje především podporu klienta, nejčastěji se užívá případová práce, poradenství, koordinace a meditace. Makroúroveň je pak nejširší komplex sociální práce, kdy se jedná o práci s komunitou, vytváří si koncepce a strategie směřující k potřebným.(Gulová, 2011)

„Sociální práce je různě definována podle toho z jakého teoretického zákona vychází. Teoretické ukotvení potom ovlivňuje metody sociální práce a komunitní práce. Vzhledem k tomu, že individuální sociální práce, skupinová sociální práce a komunitní sociální práce jsou různě definovány na základě teorií, ze kterých vycházejí, nelze potvrdit, že jsou metodami sociální práce. V rámci těchto tzv. metod jsou užívány různé metody a techniky, které mají původ v teoriích sociální práce.“

„Individuální sociální práce – Původ individuální sociální práce je v USA. Za zakladatelku je považována Mary Richmondová. V polovině devatenáctého století, kdy se předpokládalo, že hlavními příčinami chudoby jsou charakteristické nedostatky, kladla důraz na sociální vztahy jedince a na potřebu studia klientova sociálního prostředí. Za hlavní metody sociální práce považovala intervenci do klientova prostředí (tzv. nepřímou metodu) a rozvoj povinného vztahu se sociálním pracovníkem, který vede klienta k aktivitám a rozhodnutím (přímá metoda). Vzniká medicínský model individuální sociální práce používající termíny sociální diagnóza, anamnéza a terapie. Sociální pracovník je v roli experta.“

„Českou definici individuální sociální práce vytvořila Charvátová. Cílem individuální sociální práce je snaha, aby sociální klient změnil svoje vadné životní postoje a byl schopen samostatně řešit své osobní, rodinné i společenské problémy.“

„Skupinová sociální práce – Skupinová sociální práce se začala rozvíjet v souvislosti sociálními změnami způsobenými průmyslovou revolucí v Anglii. Lidé přicházejí za prací do měst, nenašli adekvátní sociální podmínky, vzrůstala kriminalita a delikvence. V Čechách Schimmerlingová a Novotná definují skupinovou sociální práci jako psychosociální působení na skupinu lidí s nějakým společným znakem s cílem, aby se stali celistvou osobností nebo ji znovu objevili a mohli se celkově zdravě rozvíjet. Ve skupině i tito lidé mohou uvědomit, že nejsou osamoceni, že stejné obtíže a problémy prožívají i druzí a že společně mohou hledat a nalézat cesty vedoucí k řešení těchto problémů. Termín skupinová práce je obecný výraz používaný k označení různých typů profesionální práce se skupinami lidí. V sociální práci rozlišujeme tři orientace v práci se skupinou.“

„Skupinová sociální práce je metoda využívající skupinový proces k posílení sociálního fungování členů skupiny i skupiny samé. Tato tradiční skupinová práce nachází uplatnění v centrech pro rodiny a děti, nápravných zařízeních, nemocnicích, veřejných dobročinných organizacích, v centrech péče o duševně nemocné. Ačkoli tradiční skupinová práce má na členy léčebný vliv, nejedná se o terapii. Skupinová terapie je intervenční strategie zaměřená na pomoc jednotlivcům s duševními problémy nebo problémy se sociální adaptací. Skupinová terapie jako léčebná metoda nemůže být považována za sociální práci, ale terapie může být součástí sociální práce se skupinou.“

„Tato práce věnuje primární pozornost skupině, sekundární pak jednotlivci. Snaží se o maximum vzájemné pomoci mezi členy skupiny, rozvoj skupiny, její autonomie, poznání soudružnosti. Skupiny můžeme podle jejich zaměření rozdělit na rekreační skupiny (zábavné a pohybové aktivity), skupiny zaměřené na rekreační dovednosti (zlepšení volno-časových dovedností- umělecká práce, šití, plavání apod.), vzdělávací skupiny (osvojení vědomostí a dovedností- výchova k rodičovství, kurz asertivity, příprava adoptivních rodičů), skupiny zaměřené na řešení problémů a rozhodování (určené pro poskytovatele i klienty, zaměřené na poznání potřeb komunity a rozvoj nových programů), svépomocné skupiny (poskytnutí vzájemné podpory

v překonání stejného problému například anonymní alkoholici), skupiny zaměřené na socializaci (rozvoj sociálních dovedností, změna postupů a chování na sociálně akceptovatelné), terapeutické skupiny (jdou do hloubky závažných emocionálních a osobnostních problémů a vytvářejí strategii jejich řešení), encouterové skupiny (vytvářejí blízké interpersonální vztahy a vedou klienta k sebe odhalení, sebepoznání a zlepšování vztahů). Možností využití skupinové práce v sociální práci je mnoho a jsou velmi rozmanité.“

„Můžeme souhrnně říci, že jejím cílem je prevence vzniku nežádoucích jevů, socializace ve formě pomoci při začleňování do společnosti a získání sociálních dovedností, rehabilitace jako znovunabytí schopnosti fungovat v běžném životě, náprava nežádoucího chování a jednání, řešení problémů, osobní zdravý vývoj a rozvoj, vzdělávání a růst.“(Mahrová, Venglářová a kol., 2008, s. 19, 20, 21)

„Komunitní sociální práci lze v sociální práci vymezit ve třech kategoriích. Je definována buď lokalitou (městská část, sousedství, obec, ulice) nebo skupinou lidí, které spojují společné podmínky, případně je složena z lidí, jež spojuje společenský problém. Komunitní práci u nás definuje Novotná a Schimmerlingová jako pomoc lidem v konkrétních životních situacích v určitém územním celku, bez ohledu na to, zda jde o jednotlivce, skupinu nebo celou komunitu. Respektuje biologické, etnické, psychologické, kulturní, sociální, ekonomické a ekologické potřeby komunity. Pro komunitní práci je typické to, že se uskutečňuje v prospěch většího množství lidí, že je k ní třeba spolupráce s představiteli samosprávné nebo státní politické moci a že se v ní angažují aktivisté nebo přímo obyvatelstvo.“(Mahrová, Venglářová a kol., 2008, s. 25)

Aktuálním tématem je téma rovnosti příležitostí, které nabízí narovnání určitých životních podmínek sociálně znevýhodněným skupinám a vstupuje do různých úrovní společnosti. Rovnost příležitostí se výrazně promítá do sociální práce, ale i do pedagogických disciplín, v rámci vzdělávání a oblasti volného času. Současná společnost se jeví jako velmi problematická, jen rozvojem poznání, akceptováním plurality hodnot, změn v klasické nukleární rodině druhé vlny a přisouzení adekvátního významu sociálním službám (sociální práci) a sociální pedagogice jako významné oblasti prevence je možné hledat a nacházet řešení problémů spojených se sociálními patologiemi. Další významnou disciplínou, která má úzkou provázanost se sociální

prací a se sociálními patologiemi, je sociální politika. Vazba sociální práce na sociální politiku je evidentní. Sociální politika vytváří rámec pro naplňování sociální práce.(Gulová, 2011 s. 18)

1.1 Sociální práce s minoritami

Pokud hovoříme o sociální práci s menšinami, menšinami se myslí národnostní, etnické nebo rasové skupiny. Sociální práce s minoritami je uskutečňována v jistém právním, sociálním, politickém kontextu na ten však působí i další ekonomické a psychologické faktory. Sociální práce s menšinami se zabývá nepřiměřené společenské situaci Romů a možnostem její nápravy. I přesto jsme si vědomi, že pojem „*menšina*“ se týká i jiných, ne-etnických a ne-rasových minorit a že je možné některé obecné principy sociální práce s menšinami aplikovat jak při práci s lidmi s postižením, příslušníky *underclass* ,bezdomovci, konzumenty nelegálních drog nebo členy extremistických hnutí.(Navrátil, 2003)

Mezi další důležité pojmy řadíme kulturu, egocentrismus, předsudky a diskriminaci, národnostní menšina, rasa, které mohou být nástrojem porozumění situací příslušníků všech minorit. Ačkoli bychom mohli minoritu jednoduše označit jako určitou skupinu, která je početně menší než jiná skupina ve společnosti, řada těchto jednoduchých označení je odmítána. Autoři se shodují, že termín menšina spíše označuje skupinu, která má vůči jiné (většinové) skupině specifické vztahy. V další literatuře se setkáváme s označením menšin jako rozmanité skupiny, například imigranti, lidé s postižením, homosexuálové, členové určitých politických, jazykových nebo náboženských skupin. Společnost má mnoho možností, jak se vyrovnat s přítomností menšin. Je při tom nutné vymezit společenské oblasti, v nichž může společnost volit strategie působící v obdobném nebo odlišném směru a zabývat se jimi jednotlivě. Účelné se stalo odlišit nejméně tři oblasti, kulturní, sociální a politickou.

Možnosti přístupů, kterých může většinová společnost v těchto oblastech uplatnit. V oblasti kulturní může být odlišena segregační strategie, asimilační strategie, strategie kulturního pluralismu a strategie tavícího kotle. V oblasti sociální se hovoří o strategii sociálního vyloučení a naopak, o strategii sociálního včleňování. V oblasti

politické můžeme identifikovat strategii liberálního pluralismu, strategii strukturalistickou a strategii politické izolace.(Navrátil, 2003)

„Cílové skupiny sociální práce vymezuje především nový zákon o sociální práci, který vytváří základní rámec pro působnost sociální práce. V sociální práci se jedná zejména o osoby v nepříznivé sociální situaci, o snížení soběstačnosti v základních životních dovednostech z důvodu věku, zdravotního postižení, úrazu, přechodně špatného psychického stavu apod. Dále pak o bezdomovectví- neexistence přístřeší nebo velmi špatné bytové podmínky ohrožující zdraví nebo život- osoby bez přístřeší. Početná klientela je ohrožená životními způsoby vedoucímu ke konfliktu ve společnosti- zneužívání návykových látek, konflikt se zákonem apod.“(Gulová, 2011, s. 18)

„Další cílovou skupinou jsou děti, hlavně jedná-li se o ohrožení vývoje dítěte, zejména o snížené dovednosti rodičů při péči o dítě (rodiče závislý na návykových látkách, zdravotně postižení, nízkého věku), dále pak jedná-li se o dítě se zdravotním postižením, zanedbávané, zneužívané atp. Další klienty pak vytváří naléhavé krize v osobním životě, kdy klient není schopen v důsledku snížení schopnosti vlastními silami zvládnout svoji životní situaci. V průběhu doby tedy dochází k rozšiřování obsahu sociální práce. Kromě práce s problémovými jedinci a skupinami se sociální práce rozvíjí i v oblasti péče o zdravotně a společensky nedeficitní populaci formou sociální prevence a depistáže (stárnoucí a stará populace, nejružnější skupiny dětí a mládeže atd.).“(Gulová, 2011, s. 18)

„Vznikají rovněž nové skupiny sociálních klientů se specifickou zdravotní problematikou (například drogově závislý, nemoc AIDS atd.) nebo problematikou způsobenou společenskými a politickými změnami (nezaměstnanost, migrace, péče o uprchlíky, mezinárodní pomoc při ekologických katastrofách, válečných konfliktech, humanitních aktivitách atd.). Sociální zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále jen sociální zákon nebo zákon), určuje správná označení pro tyto cílové skupiny, neboť pojmenování důchodci, mentálně postižení, nesvéprávní a podobně tyto skupiny výrazně stigmatizují. Hovoříme tedy o seniorech, o osobách s mentálním postižením, o lidech zbavených způsobilosti k právním úkonům, o osobách bez přístřeší atp. Stejně tak je daleko vhodnější používat označení Romové; dřívější označení Cikáni opět tuto skupinu deklasuje, když řada z nich, zejména těch, kteří se necítili být znevýhodňováni,

problém s původním oslovením nemají. S nástupem humanizace metod sociální práce se mění postoj sociálního pracovníka vůči klientům, skupinám a komunitám. Původní autoritativní přístup, kdy druh, způsob a prostředky pomoci byly klientovi nepřímou vnuceny, se postupně mění v samostatné rozhodování klienta pod vedením sociálního pracovníka na základě rovnocenného partnerského vztahu.“(Gulová, 2011, s. 19)

„Soužití domácí většiny a etnicky odlišné menšiny je v současnosti v České republice nejproblematičtější v místech, kde se koncentruje romské obyvatelstvo. Napomáhá tomu i praxe místních úřadů, jež Romy, kteří dluží nájemné, vystěhovávají do tzv. holo-bytů, a vlastně tak pomáhají vytvářet ghetta společensky vyloučených lidí. Podložitím problémů jsou na jedné straně rasistické předsudky majority (mj. znesnadňující Romům vstup do standardního vzdělávacího systému a také na trh práce), na druhé straně mentalita romského etnika, formování staletí kočovného života (orientace na bezprostřední uspokojení potřeb, intenzivní vazba na širokou rodinu, malý zájem o standardní vzdělávání a individuální vyniknutí ve společnosti, pocity ohrožení většinovou společností, jiný postoj k práci, rozdílné pojetí času, jiné pojetí čistoty odlišný vztah k obydlí a jeho okolí, jiné pojetí pravdy, cti, odlišné vnímání křivdy i způsoby jejího odčiňování, jiné pojetí pravdy, cti, odlišné vnímání křivdy i způsoby jejího odčiňování, jiné rozlišování mezi fantazií a realitou, jiné druhy mezigeneračních vazeb atd.).“

„V České republice typické sociální problémy Romů představují nízká kvalifikace, nezaměstnanost (případně vysoká fluktuace v zaměstnáních nebo vykonávání nelegálního zaměstnání), špatné bydlení, špatný zdravotní stav, závislost na sociálních dávkách, závislost na návykových látkách, některé druhy kriminalit, vzhledem k úrovni příjmů vysoká zadluženost bez schopnosti dluhy splácet a s tím související závislost na lichváři, který poskytuje na neúměrně vysoký úrok další půjčky.“

„Je evidentní, že klíčem ke zlepšení společenského postavení Romů v České republice je vzdělání. Vzdělávání dětí je spojeno s postojem ke vzdělávání u jejich rodičů. Proto je žádoucí vytvářet programy podporující angažovanost rodičů při vzdělávání dětí a také vzdělávání samotných rodičů. Je třeba změnit stále vlivnou tradici segregovaného vzdělávání romských dětí, která byla v nedávné době jen kosmeticky poopravena přejmenováním zvláštních škol na základní školy se zvláštním

vzdělávacím programem. Jde o stále stejné školy, stejné učitele, víceméně stejný způsob vzdělávání a o stejné děti. Do těchto škol ne-romské rodiny své děti neposílají.“(Matoušek a kol., 2007, s. 91, 92)

1.1.1 Právní kontext-legislativa

„Velké změny v sociální práci přinesl dlouho očekávaný zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách. Sociální práce je utvářena v jistém kulturním, právním a sociálním kontextu, který ovlivňují psychologické i ekonomické faktory.“

Zákon č.273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů.“(Zákon o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, 2001)

PREAMBULE

„Parlament České republiky jako demokratického a právního státu,
maje na zřeteli právo na národnostní a etnickou identitu jako součást lidských práv,
respektuje identitu příslušníků národnostních menšin jako jednotlivců i skupiny projevující se ze jména vlastní kulturou, tradicemi či jazykem,
maje na zřeteli vytváření multikulturní společnosti a usilujíc o harmonické soužití národnostních menšin s většinovým obyvatelstvem,
zaručuje příslušníkům národnostních menšin právo na účinnou účast v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech, zvláště těch, které se týkají národnostních menšin,
ochraně práva příslušníků národnostních menšin v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, s Ústavou a s Listinou základních práv a svobod.“

ČÁST PRVNÍ

O PRÁVECH PŘÍSLUŠNÍKŮ NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN

HLAVA I

ÚVODNÍ USTANOVANÍ

§ 1

(2) Ustanovení zvláštních právních předpisů, která upravují práva příslušníků národnostních menšin, nejsou tímto zákonem dotčena.

HLAVA II

PRÁVA PŘÍSLUŠNÍKŮ NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN

§ 3

Výkon práv příslušníků národnostních menšin

(1) Příslušníkům národnostních menšin se zaručuje jednotlivě nebo společně s jinými příslušníky národnostní menšiny výkon jejich práv stanovených tímto zákonem, zvláštními právními předpisy či národnostními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, kterými je Česká republika vázána.

(2) Výkon práv příslušníků národnostních menšin nesmí být omezován nebo znemožňován.

§ 4

Svobodná volba příslušnosti k národnostní menšině

(1) Z příslušnosti k národnostní menšině nesmí nikomu vzejít žádná újma.

„Práva menšin vyjádřené v zákoně dávají menšinám žijící na území České republiky právo na sdružování příslušníků národnostní menšiny, právo na řešení účasti na řešení záležitostí týkajících se národnostní menšiny právo na užívání jména a příjmení v jazyce národnostní menšiny, právo na vícejazyčné názvy a označení, právo na vzdělávání v jazyce národnostní menšiny, právo na sebeurčení, právo na rozvoj etnické identity.“ (Zákon o právech příslušníků národnostních menšin, 2001)

1.1.2 Sociální a ekonomický kontext

Pozice menšiny ve společenské struktuře, co se týče, příslušníků Romské menšiny stále převládá dominující nízký status, související s nevhodnými podmínkami v životě romských komunit. Sociální zázemí romské menšiny je limitovaný nízkým postavením ve společenském životě. Velká část příslušníků romské menšiny žije v sociálním vyloučení.

Vyloučení romské komunity představuje širokou škálu problému sociální povahy, které jsou mezi sebou propojeny tak, že opatření zaměřené pouze na jeden z mnoha problémů neřeší otázku komplexně a nevede ke zlepšení stavu. I obtížnost určit přesnou příčinu stavu vyloučení vede ke vědomí majoritní společnosti k vytváření negativních předsudků.

Sociální vyloučení je v posledních letech aktuálním tématem, kterým se zabývají praktičtí i teoretičtí odborníci ve všech vyspělých státech. Důvod jeho aktuálnosti spočívá ve skutečnosti, že nejpřesněji, to znamená zejména v její komplexnosti, vystihuje reálnou situaci osob či skupin, které se v životě ocitli ve znevýhodněné situaci a tím nadále znevýhodňující. Příčiny tohoto znevýhodňování jsou různé a nejčastěji propojené, nejčastěji se uvádí věk, pohlaví, zdravotní stav a politická příslušnost.(Navrátil, 2003)

„Chudoba příslušníků romských rodin vyplývá zejména z jejich znevýhodněné situace na trhu. Příjmy dlouhodobě nezaměstnaných plynou pouze z dávek sociální péče, kterými se příjmy dorovnávají do životního minima dané rodiny. Životní minimum je však, zkonstruováno tak, aby překlenuvalo pouze krátkodobou nepříznivou sociální situaci, která nejčastěji vzniká při ztrátě zaměstnání a trvá do nalezení nového pracovního místa, není v něm však zahrnuto riziko, že tato doba může být dlouhá až několik let.“

„Životní standarty, které dovolují příjmy plynoucí dlouhodobě pouze z dávek sociální péče, se nemůže rovnat průměrnému životnímu standardu platnému v dané společnosti. Situaci mohou částečně a opět pouze krátkodobě řešit jednorázové dávky sociální péče, o jejichž poskytnutí rozhoduje příslušný sociální pracovník na základě posouzení potřebnosti klienta. Mnozí z klientů z řad romské komunity poukazují na

tendenci některých sociálních pracovníků romské klienty diskriminovat a nerozhodovat na základě adekvátního a objektivního posouzení jejich skutečné situace, ale na základě předsudků spojených s romskou komunitou.“

„Jedním z naprosto nepřístupných předsudků je názor, že rodiny z romských komunit, pro které je kulturně typická vysoká míra porodnosti a progresivní typ populace, jsou vícedětné právě kvůli možnosti získat přídatky na dítě, které svou konstrukcí umožňují dostat příjmy rodiny nad hranici životního minima.“

„Baršová tuto formu diskriminace dává do souvislosti s transformací ekonomiky v devadesátých letech dvacátého století. V této době mimo jiné probíhaly restituace a privatizace bytového fondu. Autorka upozorňuje na absenci regulace vedlejších negativních dopadů, které na stávající nájemníky tyto procesy mohly mít. Restiturovány byly zejména domy ze starší zástavby a příslušníci romské komunity v důsledku minulé bývalé politiky obývali většinou právě tento druh bytů.“(Navrátil, 2003, s. 66, 67)

Nevzdělanost a ngramotnost mají drtivý dopad na romskou komunitu. Čím je vzdělání vyšší, tím jsou i vyšší možnosti pro uplatnění na trhu práce ve všech jeho odvětvích. Omezený přístup na trh práce je klíčová oblast, která utváří podmínky pro zahájení stavu sociálního vyloučení.(Navrátil, 2003)

1.1.3 Politický kontext

„Problematika řešení situace menšin je součástí politických a sociálních programů všech politických stran. Vládní opatření zaměřená na Romy od roku 1989 se zhruba do roku 1997 uskutečňovala v rámci širších lidsko-právních a národnostních otázek a konkrétní problémy Romů byly řešeny jako jednotlivé kauzy, které se týkaly spíše symbolických, zástupných problémů, jakýchsi symptomů celkově složité situace, která však dále ve své komplexnosti a jako celek zůstávala bez povšimnutí. Jednalo se o známou kauzu památníku obětem holocaustu v Letech u Písku, emigrační vlnu Romů do Kanady, Velké Británie, Belgie a dalších zemí, o závažné případy rasisticky motivovaných trestných činů a snad nejznámější kauzu zdi v Matiční.“

„Rok 1997 lze do jisté míry považovat za zlomový, od kterého můžeme začít hovořit o vládní politice vůči Romům. V tomto roce vláda vzala na vědomí první

dokument vztahující se k problematice Romů- Zprávu o situaci romské komunity v České republice (známou též pod názvem Bratinková zpráva). Tato zpráva představovala zatím jen rámcový popis romské komunity, shrnutí dosavadních kroků vlády vůči Romům, jejich kritiku namířenou zejména na nesystematičnost, nedostatečnost a absenci institucionálního a finančního zaštitěná a souhrn doporučených opatření ke změně stavu. V tomto roce je také zřízena první z vládních institucí zaměřená na Romy – Meziřesortní komise pro záležitosti romské komunity, která má plnit roli poradního, iniciativního a koordinačního orgánu pro otázky spojené s postavením Romů v české společnosti.“

„Od té doby prošla politika vlády České republiky zaměřená na Romy velkými kvalitními změnami. V roce 2000 byla přijata – Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhajících jejich integraci do společnosti, doplněná o Zprávu zmocněnce vlády pro lidská práva o současné situaci romských komunit. Šlo o první koncepční, systematický materiál a víceméně jasně daným cílem, kterým je integrace romské komunity do majoritní společnosti.“

„V následujícím roce, v roce 2001, dochází ke změně statusu Meziřesortní komise pro záležitosti romské komunity z pracovní skupiny na stálý poradní orgán vlády – Radu vlády pro záležitosti romské komunity, a zároveň dochází ke zřízení Rady vlády pro národnostní menšiny.“

„Podstatná část zmíněných opatření se vztahuje k oblasti vzdělávání. Na tuto oblast, která je zároveň jednou z podstatných dimenzí sociálního vyloučení, se v kontextu romské komunity právem klade velký důraz. Představuje totiž pomyslný začátek začarovaného kruhu sociálního vyloučení, jemuž jsou Romové vystavení. Na druhé straně jsou však tato opatření zacílena především na děti, dospělá romská populace nadále zůstává mimo oblast jejich působení. Jejich efekt je tedy nutné očekávat až v dlouhodobém časovém horizontu, což nekoresponduje s neúměrně vysokými očekáváními veřejnosti. Dospělí Romové tak zůstávají nadále nezdělaní, nekvalifikovaní, nezaměstnaní a sociálně závislí a studující romské děti a mládež zatím nemají šanci odsuzující myšlenky veřejnosti změnit.“(Navrátil, 2003, s. 174, 175, 176)

1.1.4 Psychologický kontext

„Romové jsou většinovou společností často více či méně odmítáni, tak to ukazují různé výzkumy i každodenní realita. Laickou veřejností jsou totiž vnímáni jako nositelé problémů ve společnosti. Mezi nejčastěji uváděné paří například zvýšená míra jejich kriminality, jejich údajná neochota pracovat, to, že implicitně vyžadují větší péči státu, aniž by – podle názoru části majority – tuto péči vyvážili přínosem pro společnost. Jako problém je vnímáno například i to, že žijí odlišně, hlučně, nápadně podobně. Tyto problémy jistě existují, neměly by však být jediným pohledem na toto etnikum, jak se to často děje. Především by však neměly být jediným východiskem, od něhož se odvíjejí postoje k Romům a jejich hodnocení majoritou. Každý jev má své příčiny a souvislosti a teprve jejich poznání a pochopení umožní přiměřeněji posuzovat daný problém, pochopit ho a dospět k cestám, jak ho řešit. Mnohdy již pouhé pochopení může vést k tomu, že je odstraněno to, co bylo vnímáno jako problém, a navíc může zcela jistě otupit potenciální implicitní diskriminační přístup.“(Šišková, 2001, s. 155)

„Důraz v sociální práci je z tohoto pohledu kladen na psychosociální pomoc jednotlivcům, kteří ztroskotali ve svém sociálním přizpůsobení a mají zájem, aby jim byla poskytnuta pomoc. Příčiny tohoto ztroskotání jsou v tomto pojetí tři – Psychosociální přístup vychází z Freudovy teorie osobnosti, ale zároveň zdůrazňuje důležitost interakce jednotlivce s prostředím, zvláště s rodinou. Základem, na který je zaměřeno jednání sociálního pracovníka, je struktura-osoba-situace. Důraz je kladen na porozumění člověka jako jedinci, který žije v interakcích se svým prostředím. Usiluje o rovnováhu mezi porozuměním vnitřnímu psychickému životu člověka a jeho mezilidských vztahů. Je hlavní představitelka Hollisová ho charakterizuje následovně: „Je to pokus mobilizovat síly osobnosti a zdroje prostředí k rozvoji individua.“(Mahrová, Venglářová a kol., 2008, s. 124, 125)

2. ROMSKÁ MINORITA

„Předkové dnešních Romů žili na indickém subkontinentu, kde po mnoho století provozovali svá kočovná řemesla (kovářství, kotlářství, řetězářství, korytářství, košíkářství, řeznictví, zvěrolékařství, hudbu). Z Indie odešli v desátém století a od třináctého století jsou přítomni na evropském kontinentu. Na Balkáně a v Uhrách (včetně Slovenska) se usazovali již v patnáctém století.“

„Po válce se mnoho Romů ze Slovenska, ale i z jiných států například z Rumunska, Maďarska a Polska- přesunulo do průmyslových center a pohraničních oblastí Čech a Moravy. Hlavními důvody migrace bylo hledání práce v průmyslu, což bylo dáno nedostatkem pracovních příležitostí v okolí původních romských osad na Slovensku, a hledání lepších podmínek k bydlení.“(Šišková, 2001, s. 119)

„Nové zřízení státu přineslo mnoho změn. Roku 1951 dalo ministerstvo vnitra příkaz podat zprávu o počtu Romů a způsobu jejich života v jednotlivých krajích, okresech a obcích. Na základě tohoto šetření vydalo ministerstvo vnitra roku 1952 směrnici. Úprava poměrů osob cikánského původu. Byl přijat osmibodový program převýchovy:

- 1. Zapojení do řádného pracovního poměru a ubytování v místě bydliště.*
- 2. Kontrola správnosti vyplácení mezd.*
- 3. Zvýšený dohled nad docházkou do školy a zajištění umístění cikánských dětí do předškolního zařízení.*
- 4. Výchova ostatního obyvatelstva, již se má dosáhnout odstranění zbytků rasové diskriminace.*
- 5. Odstranění všech projevů diskriminace v úředním styku a ve veřejném životě při současné likvidaci nigramotnosti.*
- 6. Zapojení uvědomělých občanů Cikánů do převýchovného procesu.*
- 7. Řádná evidence cikánského obyvatelstva.*

8. Usazení kočovných národů.

(Ministerstvo vnitra, 1954)

„Realizace tohoto usnesení se omezila jen na některé postupy v resortu školství. Problematikou vzdělávání romských dětí se zabývala 1. celoslovenská konference učitelů vyučující zanedbané romské děti, která se konala v Bratislavě v roce 1954.“

„Významnou změnu v životě Romů znamenal rok 1958, kdy byl schválen Národním shromážděním zákon č.74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočovných a polo kočovných osob. Od tohoto období se datuje koncepce „sociální asimilace Romů.“

„Cílem této koncepce bylo splynutí Romů s majoritní společností. Zákon znamenal násilné usazení olašských Romů, kteří jediní na našem území žili kočovným způsobem života. Měl vést nejen k zákazu kočování, ale i k rozptylu Romů mezi ostatní obyvatelstvo a tím k potlačení specifických etnických projevů.“(Šotolová, 2001, s. 17, 18)

„V osmdesátých letech převládala myšlenka integrace romského obyvatelstva. Romové byli přesto ve společenské izolaci, které brzdila jejich další rozvoj ve všech sférách života. Ještě před 17. listopadem 1989 se uvnitř romské populace vytvářely různé neformální skupiny, které chtěly reprezentovat Romy v politice. Již tři dny po 17. listopadu 1989 na těchto základech vznikla v Praze Romská občanská iniciativa, která se později přeměnila v politickou stranu. V roce 1990 kandidovala ve volbách v České republice s Občanským fórem a získala osm mandátů. Předsedou strany byl zvolen JUDr. Emil Ščučka. Vedle této strany vznikla i další romská hnutí: Unie romské mládeže, Romská asociace mládeže a dětí, Kulturní svaz občanů romské národnosti. Tato hnutí s romskou občanskou iniciativou úzce spolupracovala. V opozici k ní stojí Demokratický svaz Romů a Romský národní kongres, pod jehož záštitou pracují například Hnutí angažovaných Romů, Romské ženy, Sdružení romských autorů, Svaz pražských Romů a další. Romské politické strany, hnutí a iniciativy u nás se teprve krystalizují, ale cíl mají společný prosazovat zájmy romského obyvatelstva.“

„Nové demokratické zřízení umožnilo zviditelnit romskou problematiku. Znovu se do popředí dostává otázka bydlen, zaměstnaností, nízké vzdělanosti, vysoké porodnosti,

kriminality, spolupráce s úřady, rasové nesnášenlivosti. Rozpoutala se i vlna různých jednání na různých stupních, od komunálních až po parlamentní.“

„Po rozčlenění Československa nastal problém s občanstvím Romů. Někteří Romové žijící na území mají slovenskou státní příslušnost. Styk s úřady je pro mnoho z nich složitý, činí jim problémy, a řada Romů z těchto či jiných důvodů české občanství nezískala.“

„Je nutno vést stále nová a nová jednání, řešit regionální i celospolečenské problémy. Jednotlivá romská hnutí, strany a organizace by měly najít společný postup v prosazování svých zájmů.“(Šotolová, 2001, s. 22)

„Práva Romů jako národnostní menšiny upravuje zákon o právech národnostních menšin, kde podle odstavce § 2. odstavec 1 zákona číslo 273/2001 Sb., o právech národnostních menšin národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, které se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují roli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní své bytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvářelo.“(Šotolová, 2001, s. 25)

2.1 Marginalizovaná sociální skupina ohrožená sociální exkluzí

Sociální vyloučení je jeden z velkých ohrožujících problémů dnešního světa. Odhaduje se, že v Evropské unii žije asi šedesát miliónů lidí v chudobě. Jelikož chudoba není totožná se sociálním vyloučením, je jednou z mnoha příčin. Mezi ohrožené skupiny sociálním vyloučením, patří zejména mladí manželé s dětmi, dlouhodobě nemocní a zdravotně postižení, osamělí rodiče, lidé v penzi a zvláště oddělenou kategorii dále tvoří etnické a další menšinové skupiny. Sociální vyloučení pro tyto ohrožené skupiny, znamená, že mají omezené šance uspět ve světě, k jehož nejdůležitějším hodnotám úspěch paradoxně náleží. Romové jsou bez pochyby, která je sociálním vyloučením postižená velmi výrazně. Romové jsou skupinou, která je společensky vyloučená, a v důsledku toho jsou šance dostupné většině společnosti pro jednotlivé Romy, romské rodiny a i komunity nízké.(Navrátil, 2003)

Sociální vyloučení je proces nebo stav, který určité jednotlivce, rodiny, skupiny či celé komunity omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém a občanském životě společnosti. Tento stav má mnoho příčin. Patří zde například chudoba, nízké příjmy diskriminace, nízká míra vzdělanosti, omezený přístup práce, bydlení a život v kontextu lokality, etnická příslušnost apod. Prostřednictvím tohoto procesu se lidé stávají odštěpení na významnou periodu v životě od institucí a služeb, rozvojových sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti.(Navrátil, 2003)

„Marginalizační strategie znamená ztrátu integrace vzhledem ke své skupině a současně chabé vazby ke společnosti většinové. To je stav, který lze označit pojmy anomie, dezintegrace, sociální vyloučení. Významné je, že tato situace znamená nestabilitu a málo predikovatelný vývoj. Marginalizační strategie může být nahrazena například strategií asimilace či integrace nebo může vést k eskalaci nepokojů a interetnického napětí. I to je jeden z argumentů, který by mě burcovat zájem o situaci Romů v České republice.“

„Je třeba vzít v úvahu, že nejasná adaptační strategie Romů je do značné míry ovlivněna rozporuplnými pokusy o jejich vytěsnění, asimilaci. Česká společnost, do níž Romové bezesporu patří, by měla umět přijmout díl odpovědnosti i viny a Romům nabídnout cesty, jak řešit jejich obtížnou situaci.“(Navrátil, 2003, s. 174)

2.1.1 Formy vtaů majorita-minorita

„Chování a reakce okolí ve vztahu k Romům spočívají ve velké míře v nevědomosti, v předsudcích a negativních stereotypch, které se vytvořily během staletí. Je třeba rozšiřovat poznatky o historii, etnografii, kulturu a jazyce Romů. Znalost určitých historických souvislostí je základním předpokladem pochopení současné situace Romů.“

„Další přístup vyplynul ze snahy o absolutní splynutí, tedy asimilaci Romů s majoritní společností. Popředí jejich kultury, jazyka, tradic – pod zdůvodněním jednoty vyloučení těch, jejichž životní podmínky a zvyky neodpovídají podmínkám a zvykům majoritní skupiny.“

„Základem pro realizaci multikulturní výchovy je výchova budoucích pedagogů k toleranci a respektování odlišných kultur, vzájemná komunikace za účelem hledání nových, efektivnějších forem vzdělávání romských dětí. Avšak v žádné oblasti neexistuje jediný způsob řešení problémů. Různé situace a přání vyžadují vytvořit mozaiku mikro návrhů na rozvoj, které se budou vypracovávat v rámci celkové spolupráce a konstruktivního postupu. Krátkodobé aktivity nepřinášejí dlouhodobé výsledky, ani významný pokrok.“ (Liégeois, 1995, s. 253), (Šotolová, 2001, s. 81)

„Česká republika je vystavena problémům, jako je rasová a národnostní nesnášenlivost, nedostatečná tolerance vůči odlišným kulturám a způsobu života. Nejúčinnějším bojem proti těmto projevům je zvyšování informovanosti a výměna názorů za účasti odborníků. Nejcitelnější je nedostatek objektivních informací zejména o romském etniku.“ (Šotolová, 2001, s. 81)

„Vztah k národnostním menšinám v ČR patří ke stálým tématům v činnosti CVVM. Od roku 1991 se zjišťoval postoj k národnostem v pololetních intervalech a od roku 1996 v ročních intervalech. Celkové hodnocení vztahu našich občanů jako majority k národnostem žijící v České republice, bylo špatné.“ (Navrátil, 2003, s. 75)

„V důsledku neznalosti, nepochopení, nejrůznějších snah o násilnou asimilaci, necitlivých administrativních zásahů, zločinů spáchaných v dávné i nedávné historii na tomto etniku, jsou Romové stále i dnes sociálně nejslabší a nejméně vzdělanou skupinou obyvatelstva.“ (Šotolová, 2001, s. 82)

2.1.2 Ukazatele sociálního vyloučení

„Vyloučení v jedné oblasti života často vede k vylučování v dalších oblastech a vyloučení v jednotlivých oblastech je většinou vzájemně provázáno a vytváří začarovaný kruh, z něhož se obtížně uniká. Ve většině případů je pak obtížné určit začátek tohoto kruhu, lokalizovat jeho zdroj a pustit se do boje s ním, což samozřejmě znesnadňuje a neúnosně prodlužuje řešení problémů.“

„Romy v České republice lze považovat za sociálně vyloučenou skupinu. Níže jsou uváděny obecné indikátory, které se používají pro určení sociálního vyloučení. Existuje mnoho dalších možností, jak sociální vyloučení indikovat, uvedené indikátory

jsou zvolené jen pro nástin. Howarth (1999) spolu s kolektivem autorů provedl sérií výzkumů, na jejichž základě určil následující indikátory:

1. Indikátory sociálního vyloučení pro určení lokalit ohrožených sociálním vyloučením:

- větší počet přelidněných bytů;
- menší míra dobrovolných aktivit;
- horší zdravotní stav populace;
- nižší střední délka života;
- nízké vzdělání obyvatel;
- vyšší podíl obyvatel bez bankovních účtů (specificky stavebního spoření;
- vyšší podíl přečinů a trestných činů (přepadení, loupeží apod.);

2. Indikátory sociálního vyloučení u rodin s dětmi:

- vyšší počet dětí v domácnostech bez práce;
- nízká porodní váha dětí;
- nízká účast na výuce ve škole;
- horší výsledky ve škole;
- vyšší míra porodnosti u dívek v nižších věkových kategoriích;
- vyšší počet dětí ve výchovných institucích;

„Jedním s nesporných indikátorů sociálního vyloučení je to, do jaké míry se výlučná situace dané části společnosti odráží ve vědomí společnosti. A jedním z nesporných pramenů v naší společnosti, které mohou posloužit k naplnění právě tohoto nesporného indikátoru sociální exkluze, je využití výsledků veřejného mínění. Nemůže však jít o práci s jednotlivými výzkumy, ty vždycky zachytí jen slupku momentální podoby zkoumaného sociálního jevu.“

„Sociální vyloučení Romů se ovšem neprojevuje jen v míře odmítání dané skupiny, ale v řadě dalších charakteristik. Mezi nimi hrají významnou roli ukazatele společenského postavení, protože vyjadřují mimo jiné i možnosti vystoupení z onoho vylučovaného stavu.“(Navrátil, 2003, s. 74, 76)

2.1.3 Podpora procesů sociální inkluze

„Podmínkou zvýšení vzdělanosti úrovně romského etnika je akceptování etnických, sociálních a kulturních odlišností ve výchově-vzdělávacím procesu. Zdá se být obtížné umísťovat ve školách děti, aniž by byly postupně integrovány do společnosti, ve které se cítí být naprostými cizinci.“

„Vzhledem k tomu, že romské děti jsou dobře přizpůsobeny určitému typu společenství, v němž četná rodina zůstává často silným sociálním základem, necítí se současně dobře v našich tradičních školských zařízeních. Jejich školní docházka závisí na rozhodnutí rodiny. Tyto děti, které jsou předčasnými účastníky činnosti rodiny a jejího hospodaření, nejsou spokojeny v pedagogických strukturách, kde se nedozvídají nic o svém etniku.“

„Úroveň vzdělání romské populace je neobyčejně nízká. Projevuje se negramotností ve starších věkových skupinách a rozsáhlou pologramotností u mladších věkových skupin. S rostoucím věkem přibývá zastoupení negramotných osob. Nízkou vzdělanostní úroveň mají i Romové mladší věkové kategorie, většinou prošli jen základním vzděláním bez další kvalifikace.“

„Nekvalifikovaná populace má omezené možnosti při výběru zaměstnání. Většina Romů neobstojí v konkurenci na trhu pracovních sil a zůstává dlouhodobě bez zaměstnání. S touto skutečností souvisí hmotné zajištění rodiny, které určuje její životní úroveň.“

„Školní zralost by měla být výsledkem působení rodiny, případně výchovně-vzdělávací práce mateřské školy. Mateřskou školu však romské děti často nenavštěvují. Posuzování školní zralosti se děje podle stejných kritérií jako u majoritní společnosti, neberou se v úvahu specifické znaky tohoto etnika.“

„Sociální adaptace dětí na podmínky v mateřské škole, které jsou často diametrálně odlišné od jejich rodinného prostředí, není snadná. Nepružný školský systém ve výchovně-vzdělávacím procesu počítá především s dětmi vybavenými takovými osobnostními a rodinnými dispozicemi, které jim zajišťují bezkonfliktní existenci ve škole. Dětem, které se vymykají běžnému průměru, nejsou vždy poskytovány

podmínky pro získání vzdělání, jež by odpovídalo jejich schopnostem a možnostem.“(Šotolová, 2001, s. 42, 43)

„Je velmi obtížné charakterizovat zkušenosti na poli adaptace imigrantů. Výsledky jsou ztíženy specifiky jednotlivých imigračních prostředí i migrujících skupin. Z tohoto se odvíjejí i rozličné teorie, koncepty, přístupy a terminologie. Příkladem v tomto směru může být pojem asimilace, který je-li použit v Evropě, má jasný podtext konečného stavu fáze adaptace v imigrační společnosti.“

„Mnohé z aspektů mají nejednoznačné, nejednosměrné trendy a navíc všechny roviny se vzájemně prolínají. Adaptace, resp. integrace (v širokém smyslu navazování kontaktů minority s majoritou) se přirozeně dotýká otázek biologických, psychologických, morálních, politických, právních, ekonomických, sociálních, kulturních i geografických.“(Šišková, 2001, s. 25)

3. VÝCHOVA, VZDĚLÁVÁNÍ A INTEGRACE DO ŠKOLNÍHO PROSTŘEDÍ

„Na fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně byl v letech 1998-2000 v rámci projektu Podpora optimálního vývoje osobnosti dětí ze znevýhodněného prostředí proveden výzkum podporovaný britskou nadací „Know how Fund.“ Jedním z důležitých cílů výzkumu bylo, intenzivní kvalitativní sledování výchovných postojů matek k dětem v romských a majoritních socio-kulturně znevýhodněných rodinách. Výsledky tohoto výzkumu se shodují se zjištěním Rudyho a Gruseka o rozdílnosti výchovné strategie v romských a majoritních rodinách. Matky romských dětí jsou zaměřené především na aktuální potřeby dětí. Zajímá je zejména, jak se děti cítí, co chtějí, co nechtějí. Aktuální spokojenost dětí je pro ně na prvním místě, proto se soustřeďují především na péči o ně a plnění jejich potřeb. Majoritní matky se snaží své děti především vychovávat. Zabývají se motivy a charakterem svých dětí, vymýšlejí strategie, pravidla, odměny a tresty tak, aby děti přijaly hodnoty, které zastávají rodiče, a aby se chovaly podle jejich představ i za nepřítomnosti rodičů. Dokonce vyjadřovaly názor, že majoritní matky, které vedou své děti k tomu, aby plnily své úkoly za všech okolností, své děti nemají rády.“

„Rozdíl popsaných výchovných strategií výstižně glosuje průměr uváděný indickým znalcem romské duše Kumarem Vishwanatanem, který pracuje již několik let v romské komunitě v Ostravě. České majoritní matky se chovají jako „hrnčičři“. Tvarují děti podle svých představ. Výchově se věnují se značným úsilím. Od výsledku se do jisté míry odvíjí i jejich prestiž. Výchově přikládají velkou hodnotu. Matky se chlubí a oceňují na dětech, jak jsou vychované. Pokud dítě není vychované, je to ostuda matky. Typický výrok majoritní matky je: „toto dítě musí dělat“ Příklad: „Tohle si dítě nemůže dovolit. To dítě musí poslechnout.“

„Naproti tomu romské matky postupují jako „zahradníci“, kteří o své květiny pečují, zalévají je, hnojí, okopávají, občas něco přistříhnou. Jaká rostlina je nebo bude, záleží na rostlině samé. Hodnota matky se neodvíjí od chování dítěte. Důraz je kladen

na to, aby se dítěti dobře dařilo. Ve svých reakcích matky mají tendenci vyjadřovat určitou nevyhnutelnost svého chování, která by se dala charakterizovat výrokem *Příklad: Já jí to musím koupit, to dítě je malý, ono to nepochopí.*“(Navrátil, 2003, s. 106, 107)

„Systémovost výchovy ovšem vyžaduje také humanistický přístup ke každé vychovávané osobnosti, tedy i k osobnostem odlišných národností a kultur. Znovu je zde třeba říci, že humanizace naší výchovy se z historických důvodů orientuje nejenom na vytvoření podmínek pro výchovu žáka s dobrou orientací ve světě, schopného vlastního rozhodování a volby, ale i člověka, který dokáže žít s druhými lidmi, stejně jako umí být sám sebou. V praxi to při výchově romských žáků znamená, aby v nich učitel rozvíjel jejich vlastní národní identitu v harmonickém souladu s výchovou k porozumění jiným lidem. Pokud chceme harmonickou, a nikoliv zneprátenou společnost, nese vychovatel odpovědnost za úsilí o překonávání takových izolacionistických vztahů mezi Romy a majoritou, které můžeme krátce vyjádřit romským příslovím Rom s Romem, gádžo s gádžem.“(Balvín, 2004, s. 13)

Podmínky výchovy jsou tzv. pedagogické determinanty (činitele, které určují procesy výchovy a kultivace lidí). Systémová pedagogika je vymezuje jako mnohostranný komplex výchovných a mimo-výchovných jevů, které žijí uvnitř vychovávaných jedinců i mimo ně. Rozděluje základní rozdělení podmínek a to na vnější podmínky a vnitřní. Hlavními vnějšími podmínkami se stává geografické a demografické prostředí, sociální prostředí, politické a ekonomické prostředí. Hlavní podmínky obsahují veškeré výchovně vzdělávací výsledky dosavadní výchovy a sebevýchovy edukantů, a také veškeré výsledky i jejich dosavadního pedagogicky nezáměrného utváření.(Balvín, 2004)

„Mnohé z výzkumů o podmínkách, determinantách výchovy a vzdělávání se dotýkají srovnávání odlišných kultur v Evropě a ve světě a z toho vyplývajících specifik přístupu k edukačnímu procesu. Mnohé z těchto poznatků, jak například vnější podmínky (např. politika, ekonomika, teritorium) i podmínky vnitřní (např. rozdílnost v inteligenci, sociální a jazyková determinovanost žáků, sexuální rozdíly) ovlivňují výsledky výchovy a vzdělávání dětí odlišných kultur, jsou aktuální i pro zkoumání specifik edukačních procesů ve školách s převahou romských žáků.“

„Zaváděním multikulturní výchovy ve školách se mají děti s učiteli více zajímat o hodnotovou výchovu. V minulých letech dominovala ve školách především kultura česká. V současné situaci, kdy se dostává do popředí multikulturní složení společnosti, dochází i k tlaku na školu zapojit žáky odlišné kultury do systému kultury obecné a na druhé straně výrazně podporovat specifické rysy kultury etnických menšin – v daném případě romské kultury. Rovněž je důležité vytvářet u dětí vědomí sounáležitosti minority s majoritou.“(Balvín a kol., 2000, s. 36.)

„Při výchově a vzdělávání romských žáků je potřebné stanovení reálných cílů jako ideálního projektu snažení vychovatelů. Tyto cíle se včleňují do úsilí a optimalizace společenských procesů. V tomto smyslu jsou učitelé odpovědní za dosahování žádoucích výchovných cílů. Ty jsou ovlivňovány nejenom přáním a představami českých škol a českých učitelů, ale i úsilím romských politických představitelů, romských politických stran a občanských sdružení. Stručně můžeme rozdělit cíle do tří oblastí teoretické vzdělávání, praktické vzdělávání a výchova hodnot.“(Balvín, 2004, s. 24)

„Vzdělávání považujeme za základní lidské právo i universální lidskou hodnotu. Vzdělávání se nevztahuje jen k vědění a poznávání čtení, psaní, počítání tj. základů trivia a společenských nauk. Učitel by se měl zaměřit i na chování a jednání dětí, na vzájemné vztahy v prostředí třídy a školy. Pokud učitel upřednostňuje vzdělání před výchovou, může se stát, že nevědomky odsoudí děti k absenci hodnotových postojů ke svým spolužákům, k rodině a samozřejmě i k celé společnosti. Pokud jsou děti vedeny špatnými výchovnými postoji rodinou, zejména když nebyly vedeny k toleranci v předškolním věku, není divu, že dítě přichází do školy s předem zažitými předsudky. Jak ukazuje praxe, otevřeně dávají najevo svůj odmítavý postoj k romským dětem ve škole.“(Balvín a kol., 2000, s. 36.)

„Obecně je imigrace do nového prostředí považována za velmi závažný akt, hluboce zasahující do života člověka. Stres z migrace je mnohdy přirovnán k situacím, jimž člověk musí čelit například v případě úmrtí blízkého člena rodiny, rozvodu nebo při velikém osobním zadlužení. Přestože je velmi obtížné zobecňovat, skuteční žadatelé o azyl a uprchlíci musí pravděpodobně čelit v tomto ohledu největším obtížím.“

„Výsledkem celého procesu adaptace je široké spektrum alternativních scénářů: od bezproblémového soužití skrze rychlé získání bezpečného právního statusu až případně naturalizace (ziskem občanství) a asimilace na jedné straně až po častý ilegální pobyt, sociálněekonomickou marginalizaci (tj. vytlačení na okraj společnosti). V současné realitě USA, ale například i ve vyspělých západoevropských demokraciích, však zatím mnozí imigranti nedosáhli strukturální integrace, nýbrž pouze určitých dílčích integrací, což s sebou nese v některých směrech zatím více či méně diskriminační postavení.“

„Komplexita samotného adaptačního procesu může být vyjádřena jak různorodostí aspektů, kterých se dotýká mikro a makro dimenzemi pohledu (ale i chování například- jedinec versus instituce/společnost), tak jejím průmětem do času a prostoru. Mnohé z aspektů mají nejednoznačné, ne jednosměrné trendy a navíc všechny roviny se vzájemně prolínají.“

„Také Česká republika se potýká a bude se svou imigrací a adaptací imigrantů. I přes specifickou nedávnou vývoje v období komunismu a následně zjevné handicapy například individuální i institucionální nezkušenost s imigrací, doposud nefungující trh s byty a domy, odtrženost od výzkumů mezinárodní migrace lze, také s ohledem na probíhající transformační a integrační procesy, s vysokou pravděpodobností očekávat, že trendy na daném poli budou mnohdy kopírovat realitu známou z jiných regionů světa.“ (Šišková, 2001, s. 23, 24, 25, 26)

„Integrace je takovou formou adaptace, při níž menšinová skupina považuje kontakt s dominantní skupinou za významný a potřebný. Příslušníci této menšina se však současně identifikují se svou původní kulturou, kterou si chtějí nadále podržet. Asimilační strategie znamená, že menšinová skupina reaguje na kontakt s většinovou společností „zapovězením“ původní kultury a akceptací nových modů chování. Marginalizace je strategií nezájmu o dominantní i vlastní kulturu, identita příslušníků marginalizovaných skupin se opírá pouze o úzce vymezené subkulturní normy a vzory chování. Zvláštním případem adaptace je separace. V tomto případě menšinová skupina odvozuje svou identitu od své původní kultury.“ (Navrátil, 2003, s. 163, 165)

3.1 Vnitřní vlivy

„Osobnost jako složitý systém, složitý soubor částí, vlastností, aspektů. Když známe žáka delší dobu, dovedeme o něm říci, jaké má zájmy a schopnosti, jaký je jeho temperament, jeho vztah k práci, k druhým lidem, jakou má vůli atd.; i tak jsme si vědomi toho, že jsme zdaleka nevyčerpali všechny charakteristické znaky jeho osobnosti.“

„Začlenění osobnosti do prostředí. Děti vyrůstající v různých krajích, rodinách a školách se liší v tom, jaké jsou jejich zkušenosti, co poznaly, zapamatovali si, o co se zajímají, jaké jsou jejich vlastnosti. Nepřekvapuje nás to: běžně počítáme s tím, že každá osobnost je začleněna do určitého prostředí, přírodního a zejména společenského. Prostředí působí na osobnost a naopak také jednotlivá osobnost působí na prostředí: například na členy rodiny, na spolužáky, na přírodní prostředí.“

„Nepochopíme osobnost žáka bez znalosti jeho rodiny, kamarádů a přátel, jeho místa bydliště a kraje, bez znalosti jeho výchovy a ekonomických, kulturních a dalších podmínek, v kterých se vyvíjí. Proto také pedagogická psychologie zkoumá formování osobnosti pod vlivem výchovy, rodiny, školy, skupiny vrstevníků, kulturních, vlivu těchto vnějších činitelů na vnitřní vlastnosti osobnosti. Také při poznávání a charakterizování osobnosti žáka podrobně sledujeme působení uvedených činitelů prostředí na žáka i jeho působení na okolí.“

„Biologické, psychologické a sociální aspekty osobnosti jsou nedílně spjaty. Pokud toho nedbáme, vznikají závažné chyby v poznání žáků i v celém chápání člověka a výchovy. Souhrnně můžeme říci: osobnost má aspekty obecné, typologické a individuální; když přeceníme jeden z nich a ostatní zanedbáme, vzniká jednostranný, zkreslený pohled a v praxi dochází k chybám.“ (Čáp, 1980, s. 58, 59, 60)

3.1.1 Vrozené schopnosti

„Nepodmíněné reflexy jsou vrozené, zděděné po předchozích generacích. Jejich centra jsou v nižších částech mozku, tj. v podkoří a v kmenu mozkovém. Instinktivní chování je složitá soustava nepodmíněných reflexů. Často je to chování obdivuhodně složité a zajišťuje organismům zajistit potravu, vyhnout se nebezpečí, zabezpečit

potomstvo, ale jen ve zcela určitých, stálých podmínkách, v kterých žily předchozí generace. Změna podmínek vede často k tomu, že se instinktivní chování stává svou stereotypností neúčelným a někdy i osudným pro organismus.“(Čáp, 1980, s. 22)

„Schopnosti jsou vlastnosti toho druhu, jako například schopnost rozlišovat barvy, hudební sluch, prostorová představivost, schopnost slovního myšlení (verbální schopnost). Obecně můžeme vymezit schopnost jako psychickou vlastnost, která se projevuje tím, že se člověk dokáže naučit určitým činnostem a vykovávat je.“

„Schopnosti souvisí s dovednostmi, přitom se však zpravidla mezi nimi rozlišuje. Nápadný je zejména ten rozdíl, že dovednost je speciálnější (například dovednost v řešení rovnic o jedné neznámé), kdežto schopnost je obecnější (například numerická schopnost). Několik dovedností souvisí s jednou schopností: obecnější schopnost umožňuje osvojení několika dovedností; osvojení těchto dovedností, zdokonalení v nich může vést k rozvinutí příslušné schopnosti.“

„Rozlišujeme několik druhů schopností, zejména intelektové (mezi nimi obecná inteligence, a naproti tomu speciální schopnost verbální, numerická, prostorová představivost a jiné), senzomotorické, umělecké. Zvláště pak důležité jsou intelektové schopnosti.“(Čáp, 1980, s. 61)

„Byli to především sovětsí psychologové B., M. Těplov (1961), S. L., Rubinštejn (1964), A.N.,Leont'jev (1996) a další, kteří zdůraznili třídní zkreslující moment v tradičním názoru na schopnosti jako neměnné a výlučné (či převážně) biologicky dané. Lepší výsledky v inteligenčních testech u příslušníků vládnoucích tříd se uváděly jako doklad jejich domněle přirozené intelektové nadřazenosti a v tom se spatřovalo i ospravedlnění jejich vládnoucího společenského postavení. Ve skutečnosti tyto lepší výsledky jsou výsledkem příznivějších společenských a výchovných podmínek.“(Čáp, 1980, s. 209)

3.1.2 Dědičnost

„Problém dědičnosti a prostředí, popřípadě dědičnosti a výchovy dlouho patří k nejvíce diskutovaným otázkám v psychologii osobnosti a diskuse byli velmi ostré, protože jde o problém se značným praktickým a ideologickým dosahem. Ve výchovných

souvislostech se tento problém překrývá s problémem možností výchovy, vychovatelnosti člověka.“(Čáp, 1980, s. 84)

„Dědičnost získaných vlastností byla obecně přijímána jako samozřejmost (dokonce i Darwinem) a byla zavržena až sérií pokusů, které provedl v r. 1889 Weismann (podle Barkera, 1993). Evoluční teorie do té doby Lamarckův předpoklad, že získané vlastnosti mohou být přenášeny do další generace, akceptovala. Až Weismann (1894) vystavil organismy změnám prostředí způsobujícím změny fenotypu a ukázal, že se tyto změny na potomstvo nepřenášely. Vyvodil z toho teorii o tom, že tělo (soma) a linie pohlavních buněk (germen, zárodeční plazma) jsou oddělené etniky, přičemž zárodeční plazma přenáší hypotetický materiál (později nazvaný geny) do další generace. „Přetrváváním zárodečné plazmy“ mezi generacemi byla vysvětlena dědičnost.“(Michel, Mooreová, 1999, s. 183)

„Většina autorů se shoduje na tom, že dědičnost má relativně nejvyšší vliv při formování temperamentu. Následují některé speciální schopnosti v oblasti umění, pak intelektové schopnosti. Minimální účast biologických a zejména dědičných předpokladů je u rysů- charakteru. Odlišně se také posuzuje formování jednoduchých naopak složitých znaků osobnosti. U elementárních psychických funkcí byla zjištěna větší závislost na genetických podmínkách, kdežto u intelektových funkcí a sociálního chování záleží více na výchově (Švancara, 1973, s. 44). Záleží také na tom, v kterém období lidského života posuzujeme podíl dědičnosti a prostředí; čím mladší dítě, tím více se projevují vlivy dědičnosti; čím starší jedince, tím více je jeho osobnost zformována zkušeností společenskými vlivy, takže stoupá význam sociálního prostředí.“(Čáp, 1980, s. 85)

3.2 Vnější vlivy

„Život zvířat a tím spíše člověka vyžaduje přizpůsobení k proměnlivým podmínkám. Toto se dosahuje podmíněnými reflexy. Název podmíněné reflexy vychází z toho, že k jejich vzniku je zapotřebí určitých podmínek. Organismus získává tyto reflexy v průběhu svého života, nejsou vrozené, ale naučené. Navíc při další změně podmínek – když se nově získaný, podmíněný reflex ukázal nepřiměřeným, zbytečným až

škodlivým – může tento reflex vyhasnout. Proto se podmíněné reflexy označují též jako dočasné spoje, na rozdíl od stálých, trvalých, nepodmíněných reflexů.“

„Vytvoření podmíněného reflexu ilustrujeme typickým příkladem z Pavlovových laboratoří. Zvuk zvonku vyvolával u psů zpočátku jen orientační reakci: vztyčení ušních boltců, rozhlížení apod. Po zvonění však opětovně přicházela potrava, neboli zvonění bylo posilováno, zpevňováno potravou. To vedlo k vytvoření podmíněného reflexu: stačilo zazvonit a pes vylučoval sliny ještě dříve, než dostal potravu. Zvonění bylo dříve podnětem indifferntní z hlediska potravného, nyní se stalo podmíněným podnětem neboli, tj. něčím, co označuje něco životně důležitého, co bude následovat, zde konkrétně podání otravy.“(Čáp, 1980, s. 22)

„Signalizace uskutečňována podmíněnými reflexy má značný životní význam: umožňuje organismu, aby se včas, předem připravil na získání potravy, na únik před nebezpečím, na různé životně důležité situace. Připomeňme uvedený již příklad předstartovního stavu: mechanismem podmíněných reflexů se organismus člověka připravuje předem na vysoké výkony sportovní, ale i pracovní, na zvládnutí nebezpečných situací.“(Čáp, 1980, s. 22, 23)

3.2.1 Rodina a její vazby

„Rodina je tradičně považována za hlavní činitele, jenž svým selháváním dětem umožňuje kriminální chování. Rodina ovšem není neměnná instituce, její funkce se v novodobé historii v západních zemích výrazně proměnily. Proto se před úvahami o psychologickém interiéru rodiny budeme zabývat jejím historickým a společenským exteriérem.“(Matoušek, Křoftová, 2003, s. 37)

„Tradiční pojítka rodiny ztrácejí na významu. Generace si stále méně předávají dědičné tituly a privilegia, pole, louky, domy a rodinné podniky, jako tomu bylo v době agrární a industriální. Nejcennějším vkladem rodičů do nové generace již není majetek, ani společenská privilegia, ale stává se jim vzdělání.“(Matoušek, Křoftová, 2003, s. 39)

„Kvalita vazby mezi dítětem a matkou, později i mezi dítětem a otcem a dítětem a dalšími členy rodiny, je klíčovým činitelem osobnostního vývoje. Vrozeným základem pevné vazby mezi osobami v rodině je tzv. vazbové chování, pozorovatelné i u zvířat.

Studiu vazby se od padesátých let věnovala řada badatelů, z nichž nejznámější je John Bowlby, který působil na Tavistocké klinice v Londýně.“

„Matka svým chováním hned od porodu zrcadlí chování dítěte a také ono zrcadlí matčino chování. Dobře fungující rodina později synchronizuje aktivitu svých členů způsobem, jenž bývá přirovnáván ke hře orchestru bez dirigenta.“

„Druh vazby se dá testovat reakcí dítěte na odchod matky z místnosti, v níž zůstává s dítětem jen další, cizí osoba, a zejména reakcí dítěte na pozdější návrat matky do místnosti (tuto metodu propracovala Bowlbyho spolupracovnice M. Ainsworthová). Povaha vazby se také dá zjišťovat cíleným rozhovorem s dospělými. Několik dlouhodobých studií již potvrdilo (viz Pöthe, 1996), že dětská představa o spolehlivosti a dostupnosti rodiče je v čase vysoce stabilní a ovlivňuje vazby k lidem až do středního věku. Bylo také potvrzeno, že způsob, jakým se matka váže na své dítě, má vztah ke způsobu, jakým se k ní vázala její matka.“(Matoušek, Kroftová, 2003, s. 42)

„Kvalita vazby se dá předpovědět podle postoje matky k dítěti ještě nenarozenému, zjistitelného jednoduchým dotazníkovým šetřením. Ze strany matky může ztížit vytvoření pevné vazby na dítě komplikované těhotenství, obtížný porod, separace hned po porodu (obvyklá u nedonošených dětí) i separace v prvních šesti měsících po narození dítěte (častá u dětí nemocných a postižených) a nemoc matky v průběhu prvního roku dítěte. Děti matek, jejichž vztah k dítěti byl uvedenými činiteli komplikován, mají podle výzkumu Lynchové (1975) významně vyšší pravděpodobnost, že budou matkou v pozdější době zanedbávány nebo týrány. Komplikované těhotenství a komplikovaný porod již byly s úspěchem použity jako prediktory kriminálního chování dítěte.“

„Zvláštní kategorií tvoří děti, které rodinné prostředí vůbec nepoznaly. Byly vychovávány v kolektivních institučních zařízeních; obvykle prošly celou sérií náhradních domovů. Tyto v pravém slova smyslu deprivované děti mají nejen oslabenou schopnost navazovat vztahy a nalézat v nich uspokojení, mají i oslabený smysl pro „civilní“(rozuměj:neústavní)realitu. Jejich delikventní chování během dospívání a časné dospělosti může být někdy projevem naivity a „vrstevnického“ vidění světa, které

neměly možnost korigovat v dlouhodobém vztahu k respektovanému dospělému a také ve vztahu k mimoústavním institucím.“(Matoušek, Kroftová, 2003, s. 43)

3.3 Vliv sociální politiky

„Vysokoškolští studenti přicházejí na první přednášky o sociální politice s nejrůznějšími, většinou velmi mlhavými, představami o tomto předmětu. Jak uvidíme dále, jejich tápání a zmatek svým způsobem odpovídá stavu věci. Sám pojem sociální politika je mimořádně neurčitý - užívá se v mnoha různých významech – a bývá směřován s řadou jiných pojmů. U nás je nezřídka (podvědomě nebo účelově) asociován i s čímsi nezdravým, s nepatřičnými rezidui byvšího socialismu.“

„Sociální politika jako praktická aktivita formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý je nějak účasten sociální politiky, nějakým způsobem ji spoluutváří, ať už jde o něj samého, o život společenství. Zároveň je však každý vystaven sociálním podmínkám, které nemá ve své moci, které jsou pro něj- až na další- jistou objektivní daností, něčím vnějším.“(Potůček, 1995, s. 30)

„V literatuře se setkáváme i s rozlišením aktivní a pasivní sociální politiky. Zde je asi nejlepší srovnání s lékařskou praxí: zatímco aktivní sociální politika se pokouší ovlivňovat příčiny sociálních problémů (kurativní přístup), pasivní sociální politika pouze zmírňuje jejich následky (paliativní přístup).“(Potůček, 1995, s. 31,32)

„Sociální politika jako vědní obor je zkoumáním sociálním politiky jako praktické aktivity, to jest analýzou procesů tvorby a realizace politik dotýkajících se vztahů občanů a sociálních podmínek jejich života.“

„Pinker(1971) se domnívá, že pro sociální politiku je typická problémová a empirická orientace - nikoliv vázanost na jedinou vědní disciplínu. Nicméně přístupy některých vědních oborů jsou uplatňovány podstatně častěji, vytvářejí jádro poznávacích přístupů sociální politiky: ekonomie, sociologie, politické vědy, právo.“(Potůček, 1995, s. 33)

„Sociální politika může být cílová nebo instrumentální. Jsou-li sociálněpolitické cíle a zájmy subjektu důvodem jeho vzniku nebo smyslem jeho existence, hovoříme o

cílové sociální politice. Například organizace Červeného kříže vznikly, aby lidem pomáhaly, proto jejich sociální politika je cílová, nemá jiný cíl. Jsou-li skutečné cíle sociálního subjektu jiné a jeho sociálněpolitické zájmy jsou jen prostředkem k dosažení těchto skutečných cílů, hovoříme o instrumentální politice.“(Matoušek, 2001, s. 163)

3.3.1 Preventivní opatření sociální práce

„Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a výchova dětí ve školách. Preventivně mohou působit i nevládní organizace. Vlivným nástrojem je také výše zmíněná sociální politika státu ovlivňující systém vzdělávání, zaměstnanost, stabilitu rodiny, fungování policejního a soudního aparátu a dalších institucí zabývajících se rizikovou mládeží. Menší význam a dosah mají rizikové mládeže. Lokální, regionální i státní preventivní opatření však mohou být efektivní jen tehdy, jsou-li založena na kvalifikované detekci problémů a je-li průběžně sledován jejich očekávaný vliv i neočekávané vedlejší účinky.“

„Hodně diskusí mimo odborné kruhy vyvolává představa o preventivním působení trestního práva a speciálně trestu odnětí svobody. Ve veřejném mínění, v žurnalistice i v politice se vliv trestů obecně přeceňuje. Argumentace mnohých občanů, novinářů i politiků je založena spíše na předsudcích korespondujících s náladou společnosti než znalosti skutečného vlivu hrozby trestu na odstrašení potencionálních pachatelů od kriminálního chování. Pachatele by teoreticky mohla odstrašovat: výše trestu, rychlost trestu, tj. krátkost doby, za jakou na pachatele trest dopadne a neodvratnost trestu čili míra pravděpodobnosti, že po spáchání trestného činu trest pachatele postihne.“(Matoušek, Kroftová, 2003, s. 266)

„Dobrá prevence musí předcházet všem typům sociálního selhání - kriminalitě, abúzu drog, odpadávání ze škol a z učebních poměrů, předčasným těhotenstvím, nákaze HIV virem atp. Navíc - cílem primární prevence nemůže být pouhá absence sociálně patologických jevů, cílem musí být prezentace sociálně příznivého chování, tj. chování, jež se neslučuje s jednáním protispolečenským. Jinak řečeno primární a sekundární prevence je nemyslitelná bez ohledu na hodnotovou orientaci dětí, bez podpory alternativních životních programů, odklánějících rizikové děti od stylu života, který by mohl vést k jejich společenské degradaci.“(Matoušek, Kroftová, 2003, s. 267)

4. VOLNO-ČASOVÉ AKTIVITY DĚTÍ A MLÁDEŽE

Volno-časové aktivity jsou z pohledu dětí a mládeže chápány, jako charakteristický znak svobody, ovšem nabývají významu jen v poměru k pracovním i mimopracovním aktivitám, které dítě vykonává v rodině, nebo ve větším společenství. Aktivity ve volném čase mají hodnotu pouze tehdy, jsou-li využity k prospěchu jedince a jeho hodnot. Ti, kteří o děti pečují z hlediska materiálního i duchovního, považují za samozřejmost manipulovat s volným časem jejich dítěte. Matky jsou považovány za ty, co většinou vše povolí a dovolují dětem i přes daný trest si hrát. Otec dítěte vede zejména k různorodým, rozmanitým činnostem, které však musí odpovídat věku a schopnostem samotného dítěte. (Spousta, a kol., 1996)

Ve věku školáka, manipuluje volným časem dítěte a aktivitami v něm spojené učitel, který mu zadává úkoly i mimo vyučování, tudíž úkoly, které vedou k aktivnímu trávení volného času. Tím dále u dětí a mládeže utváří zájmy, které dále realizují ve svém volném čase. Děti je většinou nejlépe vyjadřují formou volno-časových aktivit, které pro větší uplatnění v praxi, následují po splnění povinností. (Skoupa, 1996)

Pro děti a mládež znamenají volno-časové aktivity činnosti, které je baví, mají je rádi, přináší jim potěšení, uspokojení, radost a uvolnění. Zkrátka dělají to, co je baví, co je jim nejbližší. Každý si pod pojmem volno-časové aktivity představí něco jiného, jelikož má každý zcela odlišné zájmy. Jsou chápány jako opak nutnosti splnit úkoly a povinnosti. Z hlediska dětí a mládeže do volno-časových aktivit nepatří škola a sní činnosti spojené, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem domácnosti, rodiny, nebo další časové ztráty. Za volno-časové aktivity se nepovažují ani aktivity zajišťující biologickou existenci člověka například (jídlo, pití, spánek, hygiena). Ovšem i z těchto činností si děti, nebo mládež může vytvořit svou oblíbenou volno-časovou aktivitu jako svého koníčka (př. oblíbená konzumace jídla v dětech vybízí zájem si to zkusit uvařit sám například v kroužku vaření apod.)

Jedině při volno-časových aktivitách ve volném mimopracovním čase se může plně rozvíjet lidský, silně esteticky motivovaný sklon ke hře a hravosti jako takové (dětské aktivity se právě proto staly hrou, že jejich čas je časem zcela volným). A jediné

ve volném čase se může uskutečňovat věčná lidská potřeba bavit se, nebo si hrát. (Spousta, 1996)

Volno-časové aktivity a volný čas s nimi spojený nás motivují, ovlivňují jak v dětství, tak i v dospělosti. Rozvíjí dětem a mládeži tvořivost, sebehodnocení, v sebe důvěru, motivaci a tím vedou k dobré duševní kondici a vyrovnanosti. Při volno-časových aktivitách je zapotřebí dobré organizovanosti a disciplíny, jelikož při neorganizovaných aktivitách mnohdy dochází k úrazům a neúčinnému působení. I přesto, že volno-časové aktivity nesouvisí s vyučováním i tak je žádoucí pedagogické ovlivňování. A to z důvodu nezkušenosti dětí při výběru těchto volno-časových aktivit, nedovedou se orientovat v množství volno-časových zájmů, proto je důležité pedagogické citlivé vedení. Podmínkou účinnosti je, aby vedení bylo nenásilné, nabízené aktivity pestré a přitažlivé k jejich určitému věku, mentální vyspělosti, a účast na nich nejlépe dobrovolná. To vše děti a mládež motivuje a zároveň ovlivňuje při výběru, a konání těchto aktivit. Důležitým faktorem při volbě těchto volno-časových je především i rodina a její zázemí

Při volno-časových aktivitách děti a mládež získává nové zkušenosti a vědomosti, které pak dále mohou uplatnit v budoucnosti. Záleží ovšem na každém jak s nimi naloží. (Pávková a kol., 1999)

Volný čas dětí a mládeže spjatý s volno-časovými aktivitami a péče o něj má z pedagogického hlediska dva úkoly:

- Bezprostřední naplňování volného času smysluplnými volno-časovými aktivitami rekreačními nebo i výchově vzdělávacími- tedy výchova ve volném čase.
- Výchovou k volnému času, která děti seznamuje s možnostmi zájmových volno-časových aktivit, poskytne mu zde základní orientaci a na základě vlastních zkušeností v různých oborech mu pomůže s volbou volno-časové aktivity jako zájmové činnosti, která mu poskytne uspokojení a seberealizaci.

O volném čase a jeho aktivitách se zmiňujeme jako o rizikovém faktoru, možnosti příčiny nežádoucího patologického chování. Právě volno-časovými aktivitami, při kterých děti a mládež vyplňují svůj volný čas správně a aktivně se možnosti vzniku nežádoucího patologického chování rapidně eliminují. Zanedbáním pedagogického ovlivňování aktivit ve volném čase se sebou přináší nedozírné následky. Vyrůstající závislosti dětí a mládeže na drogách, alkoholu a hracích automatech jsou toho jasným důkazem.

Celkově společnost, ale i zvláště rodiče by měli mít přehled o, způsobech jakými jejich děti tráví volný čas a jakými aktivitami se při tom zabývají. Rodiče jsou pro dítě vzorem, právě od nich si dítě přebírá některé vzorce jejich chování, měli by mít, přehled jak jejich dítě tráví svůj volný čas. Kvalitní a smysluplné volno-časové aktivity dětí a mládeže jsou velkou celoživotní oporou. Aktivity, které si dítě osvojí, se většinou promítají do jeho dospělosti a do celkového životního stylu.

Optimálním stavem je uvést do rovnováhy sféru povinností a sféru volno-časových aktivit. Na utváření životního stylu, tedy i způsobu hospodaření s volným časem, se významně podílí již zmíněná rodina. Jedním z cílů výchovy je, naučit děti a mládež s rozumem využívat volný čas s jeho nabídkou zájmovým volno-časových aktivit tím formovat jejich zájmy, podporovat celoživotní zájem se nějakým způsobem uplatnit ve společenství.(Pávková a kol., 1999)

Osobní zájmy pramenící z volno-časových aktivit, které dokáží jedince zachránit v náročných životních situacích, neštěstích a ztrátách. Bylo by dobré, kdyby se rodičům, pedagogům i ostatním, kteří se na výchovném procesu podílejí, podařilo dosáhnout stanoveného cíle. Vychovat dítě, které bude umět se svým volným časem rozumně hospodařit, vhodně si vybírat volno-časové aktivity, uvědomovat si jeho životní hodnotu v tomto světě, vědění, že má pestré a mnohostranné zájmy. Děti musí být aktivní, nejen přijímat podněty, ale musejí být schopní vyvíjet i určité úsilí, prosazovat se v tom co jim jde nejlépe, věnovat se na plno svým volno-časovým aktivitám, které jim přinášejí klid, uspokojení, duševní vyrovnanost a navazování nových vztahů mezi ostatními.(Pávková a kol., 1999)

Volno-časové aktivity ve volném čase prováděné, představují specifickou oblast lidského života přinášející jedinci zvláštní prospěch: radost ze svobody, prostor pro tvořivost, již několikrát zmíněné uspokojení radost, potěšení a štěstí. Poskytují příležitosti pro širokou škálu možností sebevyjádření a aktivit, které v sobě zahrnují prvky tělesné, duševní, sociální, umělecké a duchovní.(Pávková a kol., 1999)

„Volno-časová výchova musí odpovídat místním podmínkám a potřebám jednotlivých zemí a oblastí musí brát ohled na sociální, kulturní a ekonomická specifika.“(Pávková a kol., 1999, s. 33)

V rámci volno-časových aktivit je více než nutné, vypořádat se s jedním z nejdůležitějších úkolů, a tím je výchova dětí ke svobodě a odpovědnosti. Dnes je svoboda, alespoň ve smyslu volby z mnoha různých možností víc, než mnoho jedinců unese. Nadbytek svobody volby dětí a mládeže, u nich mnohdy vyvolává pocity úzkosti a velkou pomocí se pro ně stává, když jim někdo řekne, jak to bude, jak se to má dělat. Děti a mládež vedle svobody potřebují bez kompromisně i řád. Dobrá výchova k odpovědnosti a umění zacházet s volným časem či svobodou jako takovou, se stává prevencí prakticky čehokoliv nežádoucího.

4.1 Formy volno-časových aktivit

Formy volno-časových aktivit se odvíjejí od prostředí trávení těchto aktivit. Prostředí, ve které děti a mládež tráví volný čas, jsou rozmanité například domov, škola či různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí a mládeže využívá své aktivity ve volném čase na veřejných prostranstvích, venku či na ulici, často bez jakéhokoliv dohledu a disciplíny. Zájem některých rodičů o volno-časové aktivity svých dětí nejeví zájem. Tento jev je neuspokojivý, tím že ohrožuje výchovu dětí a tak i jejich bezpečnost. Mezi, volnočasové aktivity patří kroužky taneční, hudební, výtvarný, sportovní a mnoho dalších.(Pávková a kol., 1999)

Volno-časové aktivity bývají z důvodu organizačních a pracovních náplní profesionálních pedagogů (např. ve střediscích pro volný čas dětí a mládeže) děleny do zájmových forem, ovšem přesnou dělící hranici mezi nimi nelze vést. Vždy existuje

mnoho volno-časových aktivit, které nelze jednoznačně zařadit. Každá z forem má priority v rozvíjení některé ze složek jedince.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

„Rukodělné činnosti rozvíjejí zejména manuální dovednosti a jemnou motoriku, napomáhají osvojit si různé pracovní postupy (práce s různými materiály, konstrukční práce, montáž a demontáž, hry se stavebnicemi, šití, vyšívání, vaření apod.) a představivost.“

„Technické činnosti navazují na rukodělné činnosti, pěstují konstrukční dovednosti, technickou představivost, smysl pro přesnost (modelářství, radiotechnika, mini-káry a motokáry apod.).“

„Přírodovědná zájmová činnost seznamuje s přírodními vědami, pěstuje vztah k přírodnímu prostředí a dává základy k jeho ochraně (rybáři, práce pěstitelské, chovatelské, ekologie apod.).“

„Esteticko-výchovné činnosti formují vztah dětí k estetickým hodnotám, rozvíjejí představivost, kreativitu, podporují emocionální složku osobnosti (výtvarné činnosti, slovesná tvorba, hra na hudební nástroj, divadlo, film, literatura, tanec apod.).“

„Tělovýchova a sport přispívají k rozvoji fyzické zdatnosti, mají také důležitou roli při sebepoznání, při výchově k toleranci a smyslu pro fair play, při pěstování psychické odolnosti vůči stresu. Mezi tělovýchovné a sportovní formy volno-časových aktivit zahrnujeme např. základní tělesnou výchovu, sportovní hry, lehkou atletiku. Sportovní činnosti mohou při necitlivém vedení soutěživosti podporovat agresivitu, dospívající chlapci ve snaze získat sportovní vzhled mohou zneužívat anabolika.“

„Turistika v sobě spojuje poznávací přírodovědnou i společenskovední činnost s prvky tělovýchovnými.“

„Společenskovední zájmová činnost rozšiřuje poznatky o společnosti, její historii a tradici, jazykové znalosti (zájmové jazykové vzdělání, historie, filozofie, místopis, folklór, sběratelství apod.).“

„PC je nejrychleji se rozvíjející zájmová volno-časová aktivita, vybavuje děti počítačovými dovednostmi, avšak hrozí více než kde jinde návyk na tzv. virtuální drogu.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 167, 168)

Formy volno-časových aktivit si děti a mládež vybírají svobodně na základě svých (tužeb, koníčků, zvědavostí, motivací, současných stavů nálad a pocitů). Období dětství a dospívání je rozhodující pro formování osobnosti a vytváření si „svého ideálního vlastního já“. Jen v takovém období věku je jedinec schopen zajímat se, věnovat a uskutečňovat širokou škálu zájmových volno-časových aktivit, ke kterým pociťuje náklonnosti. Způsoby a aktivity jakými jedinec tráví volný čas, nejsou jen volbou jeho osobnosti, zároveň jsou ovlivňovány mnohými činiteli. Vnitřním či vnějším působením, například situace v rodině, ekonomicky hmotné možnosti, rodiče a bariéra odlišných hodnot, tradic, postojů.

Rozlišujeme následující formy aktivit: fyzická aktivita organizovaná tělovýchovou a sportovní činností, zájmová činnost s účastí na práci ve výtvarných, přírodovědeckých, technických a hudebních kroužcích Pohyb trávený na čerstvém vzduchu s využitím fyzické aktivity (turistika, práce na zahradách, společenská činnost prováděná v nejvyšší míře venku se zapojením pohybových aktivit, zábava vyrovnávající duševní napětí a přispívající k rozvoji osobnosti.

„Všechny typy volnočasových aktivit umožňují dětem a mládeži prožívání kladných citů, odreagování citů negativních, poznávání vlastních možností na základě svobodné možnosti volit druh aktivit, dobrovolnictví i individuální přání.“

„V nabídce volného využití času se nabízejí odpočinkové činnosti, rekreační činnosti, zájmové činnosti, sebe obslužné činnosti, veřejně prospěšné činnosti a příprava na vyučování.“

„Odpočinkové činnosti jsou psychicky i fyzicky nenáročné, slouží k odstranění únavy. Do režimu dne se zařazují nejčastěji po obědě, ale podle potřeby kdykoli během dne. Vhodné jsou též drobné individuální zájmové volno-časové aktivity jako například četba, sběratelství, rukodělné práce, hudební činnosti apod. Dobré uplatnění nacházejí i

specifické relaxační techniky, které ve spojení s autogenním tréninkem nejen přinášejí rychlé a efektivní odstranění únavy, nýbrž mají i psychoterapeutický význam.“

„Rekreační činnosti slouží k odreakování a odstranění únavy z vyučování, obsahují však pohybově náročnější aktivity tělovýchovného, sportovního, turistického zaměření nebo manuální práce. Pokud je to možné tyto aktivity by se měly provádět venku. Pravidelné zařazování rekreačních činností je jedním z požadavků zdravého duševního i tělesného vývoje dětí a mládeže.“

„Zájmové činnosti jsou nejdůležitější součástí obsahu výchovy mimo vyučování. Uspokojování, rozvíjení a kultivace zájmů, uspokojování potřeb a rozvoj specifických schopností jsou významné výchovné úkoly, které se podílejí na utváření životního stylu a hodnotové orientaci člověka. Mezi základní oblasti lze zahrnout zájmové činnosti společenskovední, přírodovědné, pracovní technické, tělovýchovné, sportovní, esteticky výchovné.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 164)

Údaje o rostoucí frekvenci, dynamice volno-časových aktivit hovoří o rychlém rozvoji zejména sportovních aktivit.(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

Sport

Velmi oblíbeným a aktivním zájmem se pro děti a mládež jeví sportovní aktivity. Sport se od prvopočátku považuje za rekreaci, vypuštění napětí, ale nese v sobě to nejdůležitější a to možnost dětí trávit volný čas v dobrém kolektivu, kde navíc mohou vybit přebytečnou agresivitu, která by mohla ústít ke špatnému chování. Sport vede děti a mládež k určitému řádu, učí je odhadovat svou tělesnou kondici a vytvářet si zdravé návyky a postoje ke správnému životnímu stylu. Tělesně pohybová volno-časová aktivita se sebou nese veškeré pohybové aktivity domácí, venkovní, školní, mimoškolní, organizované či neorganizované, sportovní apod. Dostatečná sportovní volnočasová aktivita je více než potřebná pro rozvoj tělesného vývoje, motorických schopností a dovedností, zlepšení tělesné kondice, koordinace a celkové výkonnosti.

Stimulace způsobena pohybovými aktivitami je nezastupitelná pro optimální růst nervového a již zmíněného celkového vývoje. Zamezuje dětské obezitě a škodám vzniklým sedavým způsobem života. Sportovní volno-časová aktivita má i relaxační a

odpočinkovou funkci plynoucí ze vztahu napětí svalové a psychické zátěže. Podstatné jsou i estetické formy tělesně sportovních aktivit, jako je například tanec apod. Veškeré volno-časové aktivity, tím nevyjímaje i tělesné působí jako účinná prevence sociálních patologických jevů. Tělesných aktivit je široká škála hobby aktivit kde se mezi volno-časové aktivity řadí například sport, turistika, cyklistika, zimní sporty či tanec a mnoho dalších. Výběr všech aktivit dětí a mládeže ovlivňuje zejména rodina.

„Podle úrovně volno-časových aktivit rozeznáváme zájmy a následně i aktivitám, které můžeme označit jako aktivní (produktivní) a receptivní. Jako aktivní se označují zájmy, při nichž jedinec sám vyvíjí činnost a produkuje nějaké hodnoty, zabývá se aktivně předmětem svého zájmu (hraje fotbal, kreslí, zpívá, závodí). Receptivní zájmy jsou ty, při jejichž realizaci se aktivita redukuje na vnímání předmětu zájmu (sledování filmových představení, fankluby, přednášky o předmětu zájmu) Obě aktivity se mohou doplňovat a prolínat. U receptivních volno-časových aktivit je nebezpečí pasivity a konzumního vztahu.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 166, 167)

„Řízená zájmová volno-časová aktivita může probíhat ve formálně ustanovených skupinách (zájmové útvary) nebo individuálně a může mít i charakter výuky (např. zájmová výuka na hudební nástroj, neformální konzultace s talentovanými jedinci ve školních klubech, domovech mládeže, v domech dětí a mládeže). Ve školských subjektech je podmínkou úspěšné práce organické prolínání skupinového a individuálního působení.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008 s. 167)

„Pravidelná zájmová volno-časová aktivita je organizována v zájmových útvarech, což je obecné vyšší pojmenování zahrnující zpravidla některé z těchto označení:“

„Kroužek- menší zájmový útvar, jehož činnost směřuje zpravidla k vnitřnímu obohacení členů, zaměřuje se na vnitřní život útvaru (rybářský, modelářský, čtenářský).“

„Soubor- zájmový útvar, jehož činnost směřuje k veřejné produkci výsledků činnosti (např. pěvecký, taneční, divadelní). Zpravidla má závažnější strukturu a mívá více členů než kroužek.“

„Klub- zájmový útvar s volnější organizační strukturou, s možno převažující receptivní činností členů (např. filmový klub, klub mladého diváka, fankluby).“

„Oddíl- toto označení se užívá výjimečně, a to zpravidla u tělovýchovných nebo turistický útvarů. Pojem označuje, že útvar je součástí většího organizačního celku a má charakter kroužku.“

„Kurz- útvar vymezenou délkou trvání, zpravidla kratší než jeden rok, a jeho činnost směřuje k osvojení určitého množství vědomí či dovedností (např. kurz PC, drhání, vaření). Zájmový útvar je také možné organizovat jako řadu kurzů v průběhu roku po sobě následujících a tematicky na sebe navazujících. To umožňuje i během roku operativněji přijímat nové členy a platby účastníků jsou rozloženy do několika částek.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 169)

Formy volno-časových aktivit se realizují v mnoha oblastech a v zájmových kroužcích vedenými zkušenými pedagogy či dobrovolníky. Jsou to například, kroužky tance, keramiky, jazykové, literární (čtecí), recitační, výtvarné, apod. Mládež pocítuje zodpovědnost za své výkony, chce být před ostatními ten nejlepší a právě proto se nad rámec svých povinností věnuje například studii cizích jazyků, hře na hudební nástroj, vybírá si co je mu nejbližší, ale i v čem může především vyniknout. Do popředí se dostávají zejména činnosti spojené s počítačem, avšak nachází se ještě děti a mládež, které dávají přednost četbě knih, časopisů, deníků, před trávením času za počítačem.

Čtení

Čtení jako volno-časová aktivita velmi upadá, knihy, beletrie už pro novou generaci dětí a mládeže není tak přitažlivá jako například počítač a podobné technické zařízení. Být čtenářem, už děti berou jen jako povinnost školní, či úkolovou. Podle mého je to velmi špatně, právě čtením se dětem rozvíjí slovní zásoba, bystrost a celkový přehled o tom co se děje. Pro dnešní mládež se čtení knih zdá příliš zastaralé, proč si pročítat starou knížku, když mám internet. Této situaci lze zabránit pouze s prostřednictvím rodičů, kteří tomu mohou určitým způsobem zabránit.

Hra

„Mezi volno-časové aktivity u dětí a mládeže patří i hra, má zde velmi podstatné a významné místo. Je to aktivita dětmi velmi oblíbená, příjemná, ponechává v dětem pozitivní prožitky, radost ze hry, umožňuje relaxaci, bezděčné učení a rozvoj všech složek osobnosti. Podstatný je průběh hry, výsledek je méně významný. Hra je dominantní volno-časovou činností u dětí předškolního věku, má však svůj význam i v ostatních věkových obdobích včetně dospělosti. Hra není jen typická lidská aktivita. Formou hry a pozorování například zvířat a jejich mláďat je poučné i zábavné. Hry je možné řídit podle různých kritérií. Různí autoři používají odlišné přístupy, děti hry podle vývojového, ontogenetického i fylogenetického hlediska, podle druhu zapojení psychických procesů, podle míry a způsobu pedagogického usměrňování a využití, podle obsahu hry, počtu hráčů, délky trvání, prostředí, ve kterém se hra uskutečňuje, apod.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 125)

„Pro hry s pravidly je možno využívat různý didaktický materiál. Existují také hračky a pomůcky pro pohybové hry. Z hlediska pedagogicko-psychologického můžeme rozlišovat hračky podle druhu rozvíjené psychické funkce (např. představivost, paměť, pozornost).“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 127)

„Na význam hry poukazuje i skutečnost, že se ve světě vytvořila samostatná pedagogická profese herní specialista (playworker). U nás se začínají objevovat zvláště ve zdravotnictví jako pracovníci dětských lůžkových oddělení větších nemocnic, kde mají napomáhat redukci stresu a úzkosti, umožňovat zklidnění, adaptaci na nové prostředí, věku přiměřené porozumění léčbě apod.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 127)

Cizí jazyk

Kroužek angličtiny je zejména motivace k získání znalostí, osobním rozvojem, kvalitou osvojených znalostí a dovedností s možností uplatnění do budoucího povolání. K naučení cizích jazyků především slouží vlastní ambice. Jazykové kroužky bývají pojaty formou zábavnou. Zařazením různých cvičení, křížovek a říkanek obohatí a pomůže ke snadnějšímu naučení jazyka. Získané znalosti by měly být na úrovni, dobrému porozumění psanému i mluvenému slovu. Účastníci kroužku se naučí-

rozšiřovat slovní zásobu, umět pracovat s literaturou, naučit se cizímu jazyku, porozumět psanému i mluvenému slovu.

Sociální sítě

Poslední formou volno-časových aktivit, kterou bychom rádi zmínili, jsou média a sociální sítě. Využívání těchto nových technologií se pro dnešní děti a mládež stávají samozřejmostí. V tomto případě je třeba uvést nejen pozitiva ale především negativní dopady, které jsou s používáním těchto prostředků spjaty. Děti sociální sítě vidí jako jejich nejrozličnější formu volno-časové aktivity, avšak se u nich může objevit i závislost na jejich užívání. Stávají se oběťmi virtuálního světa. Tato forma volno-časových aktivit se stává účinnou pouze pod vedením pedagoga, který tyto formy využívá v rámci vzdělávacího procesu. A až po splnění úkolů, děti nechává surfovat po internetu.

Kreslení

Další formou volno-časových aktivit je kreslení, nebo tzv. spontánní kresba. Je úzce spjata s psychikou dítěte, projevuje se v ní stupeň intelektuálního vývoje i postojů dětí a mládeže k okolí, zejména jejich citové vazby. Kresba dětí mladšího věku je realistická, má více podrobností. Děti zobrazují to, co znají, nejen co vidí. Kreslí plošně, nejsou schopny perspektivního vidění, a proto mají potíže při zobrazování prostoru. V kresbách se dále prokazuje rentgenové vidění, zobrazování člověka z profilu je pro dítě těžké. Děti využívají barvy realistické, s oblibou znázorňují skupinové scény. Koncem tohoto období přibývá kritičnosti ze strany dětí, které porovnává svůj výtvar se skutečným objektem a často je s ním nespokojeno. Proto také děti v pozdějším věku přestávají spontánně kreslit, v případě nedostatku výtvarného školení nebo zvláštních výtvarných nadání.

4.2 Význam volno-časových aktivit

„Děti a mladí lidé realizují své volno-časové aktivity sami nebo se zúčastňují těch, které v jejich zájmu a za jejich spoluúčasti připravují dospělí. Jsou činitelem strukturovaným a značně proměnlivým, který citlivě reaguje na vývoj společnosti,

požadavky výchovy mladé generace, přání účastníků i na podmínky jejich života ve volném čase.“

„Na základě četnosti, různorodosti obsahu a realizačních způsobů i růstu účinnosti volno-časových aktivit se jedinec stává nejen divákem a posluchačem, nýbrž také aktivním účastníkem, organizátorem, a spoluvůrcem. Při tom rozšiřuje okruh svých znalostí a zážitků, a tím odkrývá i rozvíjí nové stránky a možnosti své osobnosti a zvyšuje četnost, intenzitu a vliv mezilidských kontaktů vznikajících během těchto činností. Takto se současně podílí i na pozitivní proměně přírodní a společenské skutečnosti i sebe samého. O alternativách aktivit a své účasti na nich se učí sám rozhodovat a takto spoluvytváří prostředí svého současného života i cesty jeho dalšího vývoje.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 26)

Základním cílem volno-časových aktivit jsou děti a mládež, jejich osobnostní rozvoj předpokladů, spontánně se projevujících i soustavně rozvíjených zájmů, ambic a sociálních kompetencí. Volno-časové aktivity v dětech a mládeži probouzí hodnoty a vzorce chování, které jsou akceptovatelné a dále je pravidelně uplatňují prostřednictvím realizačního způsobu. Do volno-časových aktivit se však promítají také i negativní vlivy, na které je důležité reagovat a určitými způsoby omezovat. Pedagogika volného času se z toho důvodu zabývá i reedukací a resocializací v podmínkách volného času uskutečňovanými prostřednictvím volnočasových aktivit.(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

„Už samotný charakter volného času, volno-časových aktivit, odpočinku, rekreace a osobních zálib přispívají k zachování či obnovení duševního zdraví. Tento pozitivní účinek lze ještě zvýšit osvojením si specifických dovedností a technik, které umožňují zbavit se rychle únavy, nastolit pozitivní naladění psychiky nebo efektivně řešit náročné životní situace.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 123)

Pokud čas dítěte není naplňován žádoucími aktivitami, má dítě či mládež sklon k patologickým činnostem (destrukce, agrese, závislosti, apod.) Nenaplněnost každodenního dne a nadbytek volného času se kompenzuje kvazi-činností například gamblerstvím nebo nadměrným sledováním televizních pořadů. Vlastní zážitek je nahrazován příběhy vyráběnými zábavním průmyslem tzv. virtuální reality, život je

nahrazován schémata, kdy se city schovávají pod slovní klišé.(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008)

„Činnost prováděná se zájmem přináší uspokojení základních lidských potřeb. Každodenní střetávání s realitou děti přivádí do řady zátěžových situací v rodině, ve škole, v sociální skupině vrstevníků. Na tento psychosociální stres reaguje jedinec obranou či útekem nebo jejich zvládnutím. Řada zájmových činností pomáhá překonat obtížné sociální situace úspěchem v jiných aktivitách. Úspěch v této činnosti zvyšuje sebevědomí a sebevědomý jedinec se lépe orientuje v sociálním prostředí a rychleji reaguje.“

„Zájmová činnost s volno-časovými aktivitami je neoddělitelnou součástí výchovy, a proto pedagogové profesionální i dobrovolní, kteří ji s dětmi provozují, by měli mít nejen vztah k dětem, odborné znalosti a dovednosti v zájmové oblasti, ale i přiměřenou pedagogickou přípravu a poučení.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 165, 166)

„Z hlediska společenských norem můžeme použít označení zájmy žádoucí, a tudíž chápeme jako hodnotné, a zájmy nežádoucí, které se neslučují s obecně platnými společenskými, příp. právními normami. Společensky ovlivňovaná (pedagogicky motivovaná a řízená) zájmová činnost vede ke společensky žádoucímu rozvoji osobnosti, talentu, aktivnímu životnímu stylu, naopak volný čas nenaplněný zájmem má tendenci k patologickému chování. Je prokázáno, že výchova ke zdravému a společensky žádoucímu užívání volného času v dětství je efektivnější a levnější než následná převýchova narušených jedinců.“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 167)

Volno-časové aktivity napomáhají pedagogům i rodičům a sociálním pracovníkům ke zlepšení výchovy dětí a mládeže. Jsou nástrojem k předcházení nežádoucího patologického chování, a navíc umí děti a mládež motivovat k určitým hodnotám. Zlepšují zařazení do společnosti, tím že děti nemají čas dělat věci společensky nepřístupné. Kvalitní výplň pro volný čas jistě nevyřeší všechno, ale pokud má dítě či mládež širokou, dostačující nabídku volno-časových aktivit. Má šanci, že v něčem z těch aktivit budou úspěšné, tím se zmenšuje možnost, že něco zničí, že někoho zbijí, že dojde k vandalismu, že se opijí nebo že lehce sklouznou k drogám.

Pravděpodobnost, páchání nežádoucího patologického chování je díky volno-časovým aktivitám viditelně menší.

„Podmínkou volno-časových aktivit v zájmových oblastech je vyvolat nebo zvýšit zájem účastníků, tj. uspokojit jejich specifickou potřebu- např. potřebu poznání, sdělení, sebevyjádření, seberealizace, uznání. Potřeby mají svou hierarchii. Nejprve musí být uspokojeny základní fyziologické potřeby (jídlo, spánek apod.), pak může nastat uspokojování vyšších (psychických) potřeb. Přirozenou lidskou snahou je uvést stav do rovnováhy, tedy i zájmovými aktivitami (např. kompenzace školních neúspěchů pochvalou za výsledky v zájmové činnosti, v níž je žák úspěšnější- ve sportu, výtvarných činnostech apod.)“(Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 171)

Přínosem pro veřejnost je možnost propojení těchto volno-časových aktivit právě s veřejností, tím i prezentace jak dětí, tak školy nebo určitých kroužků. Příkladem mohou být kroužky taneční, které velmi často vystupují pro veřejnost na různých představeních, jako je například (den dětí, den matek, svátky města, apod.) Dalším přínosem může být kroužek keramiky, prostřednictvím kterého děti a mládež pořádají výstavy pro veřejnost, z kterých se nakoupí další materiál pro děti. Existuje řada možností jak tyto aktivity propojit s veřejností, patří zde i doba předvánoční, kde mají děti možnost opět prodeje svých výtvorů, nebo možnost vánočních vystoupení s hudebním doprovodem. Přínosem pro veřejnost se stávají i literární chvílky-četba literatury například pro seniory v charitě, cvičení s náboem pro další mladší generaci. V městě ve kterém žijeme, se pro veřejnost pořádá i vítání občánků města Vsetína, dále také v období Velikonoc děti s rodiči a kamarády vynášejí Morény.

5. VÝZNAM VOLNO-ČASOVÝCH AKTIVIT U DĚTÍ A MLÁDEŽE ROMSKÉHO ETNIKA

Pro romské děti a mládež pojmy volný čas a volno-časové aktivity zastávají podstatně důležitou roli v jejich životě. Pojmy také zároveň v praxi slouží jako účinné prostředky pro úmyslné, motivující, pedagogické ovlivňování, s cílem použít vhodné formy volno-časových aktivit ve prospěch dětí. Tím, se pro ně stává doba po vyučování ve formě přestávek, nebo doba po splnění povinností, možnost rozvíjet své dovednosti s úspěšným výsledkem je pro děti silně motivující. Motivace a její ovlivňování učí romské děti a mládež rozvíjet své hodnoty, ke kterým patří i určité postoje. Tyto postoje musejí být v souladu se zákonitostmi společnosti. Romské děti a mládež jsou formou volno-časových aktivit vedeni k výchově a odpovědnému chování. S využíváním volného času romských dětí a mládeže plyne i mnoho problémů. Pokud každodenní činnost romských dětí a mládeže neobsahuje žádné povinnosti či volno-časové aktivity narůstá tím pravděpodobnost nežádoucího patologického chování. Prevence, zde může být zapojení do kroužků či výchovných programů, kde je zapotřebí i preventivní opatření například ve formě oblíbené volno-časové aktivity, obvykle s povinnou docházkou.

Volno-časové aktivity si děti a mládež vybírají z důvodu svých, potřeb a zájmů. Výběr aktivit je ovlivněn jejich způsobem, postojům k hodnotám a kvalitám v jejich životě, který se v mnoha směrech liší od života dětí neromských. Romská minorita má zcela jinou kulturu, zvyky tradice, hodnoty, postupy ve výchově apod. Avšak právě tím se z velké části liší od majoritní společnosti. Z toho pramení fakt, že romské děti a mládež nelze jakýmkoliv jim nevyhovujícím způsobem přizpůsobovat k obrazu svému, jelikož biologické podmíněnosti má každá minorita či jedinec v ní individuální. Romské děti a mládež na rozdíl od neromských vyplňují svůj volný čas většinou nekvalitně pasivními formami aktivit, které jsou ve většině případů spojovány zejména s nežádoucím patologickým chováním. Právě zde mohou volno-časové aktivity, sloužit jako prevence možnosti opakování tohoto nespolečenského chování, dále pozitivně přispívají ke snížení, nebo k úplné reedukaci již zmíněného nežádoucího patologického chování, které je společností striktně odmítáno. (Spousta, et al., 1996)

Volno-časové aktivity jsou pro romské děti a mládež přitažlivé tím, že vyvolávají příjemné představy o svobodném pohybu, odráží se zde jejich zájmy a hodnoty, které jsou pro ně významné. Zájmy romských dětí a mládeže jdou formou volno-časových aktivit lépe vyzorovat a většinou i přesně diagnostikovat problém. Velmi motivující a významné jsou pro ně představy o tom, s čím, nebo na co si mohou v rámci těchto aktivit hrát. O romských dětech i mládeži je všeobecně známo, že jsou velmi dobří herci a tanečníci, vypovídají o tom jejich tradice a historie. Z tohoto důvodu jeví zájem především o tyto formy volno-časových aktivit, ve kterých mají zájem se zdokonalit.

Volno-časové aktivity jsou přirozenou součástí života všech dětí a mladých lidí. Kvality poskytování těchto aktivit se výrazně odvíjí z podmínek, v jakých jsou volno-časové aktivity provozovány, a především z kvalitní organizace těchto aktivit. Špatnou organizací a špatným vedením volno-časových aktivit, však může vyústit k řadě problémů, nebo k postupnému prohlubování řešeného problému. Důležitým cílem je podpora občanských sdružení, neziskových organizací, nízko prahových zařízení zaměřených na poskytování aktivit ve volném čase romských dětí a mládeže, které příznivě napomáhají ke zlepšení zařazení do společnosti. Realizací volno-časových aktivit si romské děti a mládež osvojují, zdokonalují své vloh, postoje a dovednosti, které pak dále využívají v praktickém životě, tedy v prospěch svých, ale především i v prospěch celé společnosti. (Šotolová, 2001)

Podpora těchto sdružení pracujících s romskými dětmi a mládeží, spočívá v poskytování prostorů škol a zařízení k rozvoji jejich oblíbených volno-časových aktivit. Tato forma je finančně nenáročná, tedy i z tohoto hlediska je velmi využívaná. Pro romské děti je poskytování a návštěva těchto zařízení bezplatná, tudíž je dostupná každému jedinci. Poskytování těchto zařízení přináší příznivé efekty a pozitivní výsledky pro romské děti a mládež. (Šotolová, 2001)

V současné době volno-časové aktivity romských dětí a mládeže, zastávají spíše pasivní postoje. Bohužel, se na denním pořádku u romských dětí a mládeže objevuje páchání trestné činnosti, vandalismus, gamblerství, zvýšená agresivita apod. Obzvláště závažným problémem se jeví fakt mizení podílu volného času, který romská mládež věnuje vzdělávání. Tento nepříznivý jev může mít negativní celospolečenský a

ekonomický dopad, ačkoli současné civilizační vývoje charakterizuje především provázanost ekonomiky, vzdělanosti, vědy a kultury. Formou volno-časových aktivit, vznikají možnosti romské děti a mládež lépe poznat, diagnostikovat problém a tím včas předejít těmto nežádoucím rizikům například vzniku sociální exkluze a podobným jevům. Tím práce pedagogů, dobrovolníků, obecně organizátorů volno-časových aktivit nekončí, nejdůležitějším cílem se pro ně tedy stává nalézat řešení a východiska nejvhodnější pro obě strany. Klíčem k rozuzlení této problematiky je správně určit, navrhnout či poradit a samozřejmě správně uskutečnit preventivní opatření, které by měli do budoucna zamezit dalšímu opakování nežádoucích patologických jevů. Jak jsme již zmínili, volno-časové aktivity mají význam s pozitivním přínosem nejen pro děti a mládež, ale i pro celkovou společnost, například ve spojitosti zmírnění zainteresovanosti předsudků majoritní společnosti, a to zejména tím, že se mnoho romských dětí a mládeže aktivně podílejí na různorodých akcích pro veřejnost. Kde se za pomoci jejich vybrané volno-časové aktivity mohou zviditelnit, zdokonalit, zmírnit tak zainteresovanost negativních předsudků, zlepšovat navazování vztahů s majoritní společností a tím kladně přispívat ke zlepšení integrace.

Pro romské děti a mládež tvoří význam nabízených volno-časových aktivit možnost něco dokázat, v něčem se zlepšit, pocitu cítit se potřebným, prosadit se a to především v činnostech, které jsou jim nejbližší, příjemné a přináší jim potěšení, které je důležité pro celkový rozvoj osobnosti. Volno-časové aktivity romských dětí a mládeže přispívají k aktivnějšímu a kvalitnějšímu vyplnění volného času oblíbenými aktivitami. Z toho vyvozujeme, že pokud je romským dětem a mládeži nabízeno dostatečné množství přitažlivých volno-časových aktivit zvyšuje se tím účast jejich zapojení do zájmových činností. Tím se pravděpodobně snižuje riziko výskytu nežádoucího trávení volného času. Ačkoli, se v mnoha případech prokázalo, že romská rodina v krizových situacích není schopna řešit své vlastní problémy, tím zde nastává problematika nekontrolovatelnosti trávení volného času romských dětí a mládeže. Z těchto důvodů je podpora středisek či zařízení volného času, které jedinci poskytují možnost kvalitního trávení volného času formami volno-časových aktivit, se podle našeho názoru stávají naprosto nezbytné. Vychází to s dlouhodobých pozitivních výsledků jejich provozu práce s romskými dětmi a mládeže. Je více než nutné dbát na

vytváření přitažlivých forem volno-časových aktivit pro romské děti a mládež, do kterých se podle svých zájmů, dovedností a schopností mají možnost bezplatně zapojit.

Romské děti a mládež navštěvují nízkoprahová aj., podobná zařízení, častěji ve skupinách než individuálně. Je to pro ně snadnější a v první řadě příjemnější realizovat volno-časové aktivity v prostředí svých kamarádů nebo vrstevníků, které zná ze svého sociálního prostředí. Ovlivňujícím činitelem při rozhodování vstupu do těchto středisek je pro ně motivace trávit čas se svými vrstevníky, kteří jsou jim blízcí a možnosti zapojení se do aktivit nebo kroužků, ve kterých spolu mohou uskutečňovat vzájemně oblíbené volno-časové aktivity a tím mezi sebou upevňovat kamarádské vztahy, ale navazovat i vztahy nové. Z tohoto hlediska, je pro ně jednodušší vstupovat do těchto zařízení volného času ve skupinkách, než jako individuální jedinec.

Důležitým cílem volno-časových aktivit u romských dětí je, ztotožnit se s jedním z nejdůležitějších úkolů, a tím je již zmíněná výchova dětí k odpovědnosti. Svoboda je pro ně tou nejdůležitější uznávanou hodnotou, avšak právě ta je příčinou častého nežádoucího patologického chování. Čím více svobody a volného času děti či mládež mají, tím více si jedinci neumí kvalitně poradit s výplní volného času. Nadbytek svobody volby a volného času romských dětí a mládeže, u nich mnohdy vyvolává pocity bezstarosti, volnosti, nezájmu. V této situaci se volno-časové aktivity stávají významnou pomocí, při organizování volného času. Poradenstvím o možnostech jak do svého volného času zařadit mnoho různých volno-časových aktivit a zároveň se tak zdokonalovat v tom, co je baví, co je činní šťastnými a vedou je k plnohodnotnému životu. Romské děti a mládež vedle svobody potřebují bez podmíněně i řád, který je volno-časové aktivity naučí respektovat. Volno-časové aktivity romské děti a mládež provází k získání kvalitní výchovy a zároveň i k odpovědnosti, dovednost zacházet s volným časem a obecně se svobodou, se stává prevencí čehokoliv nežádoucího. Romské děti mají širokou škálu možností navštěvovat kroužky, nízkoprahové zařízení, domy dětí mládeže kde mohou realizovat volno-časové aktivity a tím zároveň přispívat ke zlepšení integrace dětí a mládeže. Především jsou to kroužky taneční, sportovní, hudební, literární, výtvarné, jazykové apod.

Z našeho pohledu, je vzdělávání ať už jakoukoli formou pro Romy jediná cesta, jak se vymanit z jejich zastaralých zvyklostí v životě. Pro vyřešení této problematiky

nelze vymezit jediné univerzální řešení existuje zde mnoho příčin vzniku. Možností nápravy je mnoho, avšak jedním z nich jsou právě volno-časové aktivity, které sklízí pozitivní výsledky již řadu let. Pokud má romské dítě či mládež, rozsáhlou nabídku k možnostem využít volný čas navštěvováním škol, zařízení volného času oblíbenými bezplatnými volno-časovými aktivitami, ze strany pedagoga, sociálního pracovníka, dobrovolníka preventivní opatření maximální. Formou volno-časových aktivit jsou romské děti a mládež vedeni k odpovědnosti, která ovlivňuje míru a způsob rizika konání například nežádoucího patologického chování, které je společností odmítáno.

Zastáváme názor, že snaha nějakým způsobem měnit Romy je velmi obtížná snad až i nemožná, a proto upřednostňujeme volno-časové aktivity jako možnost zkvalitnění výchovy, vzdělání, vycházení, prevence u romských dětí a mládeže. Provozováním volno-časových aktivit pedagogům umožňuje lépe poznat a pochopit romské děti či mládež, pedagogové a rodiče je tak mohou lépe monitorovat a mít přehled jak jejich dítě tráví svůj volný čas. Tím jednoznačně přispívají k předcházení nežádoucího patologického chování. Volno-časové aktivity svým působením v dětech a romského etnika vyvolávají motivaci, dovést se něco nového, k seberealizaci, naučit dodržování postojů k určitým hodnotám, apod. Úspěchem volno-časových aktivit u romských dětí a mládeže je především pravidelné navštěvování těchto aktivit, proto je důležité dbát na motivaci, která se zvyšuje v zájmu jejich úspěšných výsledků. Každý úspěch děti povzbuzuje. Pochopením, že i sami dokáží ovlivnit jejich přání je hnacím motorem romských dětí. Děti a mládež romského etnika jsou známy i tím, že po opakovaném neúspěchu v některých činnostech, rychle tyto aktivity opouštějí s pocitem nechuti to dále zkoušet.

Volno-časové aktivity jsou především zaměřeny na romské děti a mládež, významem pro děti, ale zároveň i pro veřejnost se stává udržení a rozvíjení jejich tradic, kultury, dovedností, správného chování, integrace apod. Není však samozřejmé, že se volno-časovými aktivitami vyřeší veškeré problémy, když značně snižují rizika vzniku nežádoucího chování a tím k možnému propadu sociální exkluze. Provozováním volno-časových aktivit nedochází u romských dětí a mládeže k patologickému chování krádeže, vandalismus, delikvence, závislosti na alkoholu, drogách, sociálních sítích apod.

5.1 Preventivní opatření pro předcházení nežádoucího patologického chování

Z preventivních opatření zabraňující nežádoucímu patologickému chování považujeme za nejdůležitější rodinu, kde děti přebírají hodnoty a školu, která doplňuje zbývající funkce pro zdravý rozvoj dětí a mládeže. Rodina je jedním z hlavních preventivních opatření v životě romských dětí a mládeže. Stává se významným činitelem podílejícím se na vzniku žádoucího i nežádoucího patologického chování, který zastává i funkci preventivní při vývoji svých dětí a mládeže. Rodina má nezastupitelné místo při rozvoji a formování osobnosti, zde si dítě přebírá od rodičů hodnoty, postoje, které se tak promítají do života dětí. V rodině si děti a mládež vytváří hodnotový žebříček a utváří tak mravní povědomí, které je důležité pro kvalitní osobnostní rozvoj. Rodina jako preventivní opatření zastává významnou úlohu při výběru volno-časových aktivit a rozhoduje o míře trávení volného času svých dětí a mládeže.

Pro rodinu je důležité si uvědomit, že její zájem o děti a mládež a jejich trávení volného času se stává počátkem úspěšné prevence. Významnou funkcí rodiny je vytvářet dětem příznivé podmínky pro vývoj dětí a mládeže. To je ovlivňováno především sociálním zázemím, funkčností rodiny, které ve výsledku ovlivňují žádoucí či nežádoucí chování romských dětí a mládeže. V naší práci jsme se okrajově zmínili, že romské rodiny v krizových sociálních situacích nejsou schopni své problémy vlastními silami řešit. Tím děti a mládež vystavují vysokému riziku příčin tohoto patologického chování. Z důvodu nevědomí jak jejich děti tráví volný čas, tak děti a mládež mají sklony k nežádoucímu patologickému chování, jako jsou krádeže, vandalismus, kriminalita, závislosti na hracích automatech, nebo návykových látkách. K výsledkům úspěšné prevence tohoto nežádoucího chování v první řadě přispívá rodina, která by měla dětem naznačit správnou cestu a ovlivňovat tak jejich zájmy a hodnoty ve volném čase.

Výchova v rodině působí na jedince od nejútlejšího věku a rozvíjí všechny jeho kvality. Zvláště významně působí na citový rozvoj jedince, který se v budoucnu odráží do jejich vzorců chování. (Spousta et al., 1996)

Děti a mládež z rodin nefunkčních, nebo z rodin sociálně slabších mají častěji sklony k nežádoucímu patologickému chování. Při samotném řešení tohoto chování je výchozí pomůckou samotný počáteční zdroj, který ovlivňuje děti a mládež k nesprávnému chování. Zdrojů příčin patologického chování existuje obrovské množství, mohou to být negativní hodnoty převzaté od svých rodičů, vrstevníků, médií apod. Účinnost preventivního opatření se především odvíjí, od spolupráce rodiny s výchovnými institucemi, které jen spolu dokáží vytvořit opatření pro předcházení, či zánik nežádoucího patologického chování u romských dětí a mládeže.

Další preventivní opatření pro předcházení patologického chování dětí a mládeže jsou školské instituce a jejich vzdělávací programy. Kde jsou pedagogové v každodenním styku s dětmi a mládeží romského etnika, děti tak dobře znají a mohou tak významně přispět při ovlivňování žádoucího či nežádoucího patologického chování. Tím, že znají charakter, zájmy a osobnost dítěte při realizaci volno-časových aktivit, tak mohou vyzorovat u jedince nesprávné chování dříve než rodina samotná. U romských dětí a mládeže je postup nápravy nežádoucího chování složitější než u dětí neromských a to z důvodu různorodosti kultury, zvyků, hodnot a tradic, kterými děti a mládež romští rodiče vedou. Tyto vzorce výchovy jsou zcela odlišné od vzorců rodin neromských. Romská minorita klade důraz na dobrý pocit svého dítěte bez ohledu na jejich povinnosti, kdežto rodiče neromských dětí a mládeže i přes to jaké pocity v danou chvíli má dětem povolují uskutečňovat volno-časové aktivity, až po splnění všech povinností. Tento fakt se velmi výrazně odráží při výchově dětí jak v předškolních zařízeních tak školách romských dětí a mládeže.

Z těchto důvodů považujeme za jediné správné řešení nežádoucího patologického chování s pozitivním výsledkem, nastolit taková preventivní opatření, která budou prospěšná pro obě strany a povedou tak ke zdravému rozvoji romských dětí a mládeže. K tomu je však více než nutná angažovanost obou subjektů, rodina, která má zájem řešit problémy svých dětí tak i povinnost školských zařízení těmto patologickým jevům různými prostředky předcházet.

Významným preventivním opatřením pro děti a mládež romského etnika, za pomoci školských zařízení, a jejich nabídkami možností navštěvovat širokou škálou programů, kroužků, zájmových aktivit, se stávají především volno-časové aktivity.

Jelikož jsou romskými dětmi velmi oblíbené, stávají se tak tyto aktivity vhodným preventivním opatřením pro předcházení vzniku patologického chování. Avšak tím, že romské děti nenavštěvují žádné kroužky či zájmové činnosti, svůj volný čas tráví na ulici se svými vrstevníky, kde jsou každý den vystaveni nepříznivým vlivům, které nejčastěji vedou k příčinám vzniku nežádoucího patologického chování, delikvence až kriminálního chování. Tím, že romské děti a mládež mají daleko více času, než děti v majoritní společnosti, navštěvovat preventivní programy, získávají tak větší šanci k nápravě svého patologického a to dále přispívá i ke zvýšení možností integrace do majoritní společnosti.

Prevence a náprava je v tomto smyslu velmi obtížná, je těžké tyto děti k něčemu vést, vzdělávat je a snažit se jim vštěpovat správné hodnoty, když jsou od útlého věku učeni jiným prioritám. Významu pojmu volného času, si nejsou vědomi, jelikož hned po příchodu domů ze školy, romské děti a mládež již žádné povinnosti nečekají. Do činností se zapojují, a skončí ve chvíli, ve které chtějí, kdy to tak cítí.

To je zapříčiněno výše zmíněnou volnějším výchovou v rodině, tím že svůj volný čas nemají vyplněný žádnými aktivitami, hrozí okamžité riziko snazšímu sklouznutí k patologickému chování. Napříč tomu existuje řada institucí, organizací, sdružení či skupin, které nabízejí široký výběr aktivit, nebo kroužků, vedoucí k preventivnímu opatření. Nejpodstatnějším cílem těchto vzdělávacích sdružení umožňujících využití volno-časových aktivit je obohatit děti a mládež takovými znalostmi a dovednostmi, aby byly schopni zapojení do praktického života ve společnosti a dále je učít, jak vlastními silami postupovat v řešení neustálého výskytu problémů, vedoucích k nežádoucímu patologickému chování romských dětí a mládeže. Tedy účinné preventivní opatření u romských dětí a mládeže, jsou několikrát již zmíněné volno-časové aktivity, které jsou zároveň i důležitým ovlivňujícím faktorem pro správnou integraci Romů.

Důležitou podmínkou preventivních opatření je aktivně využívat volný čas. Preventivní programy mají monitorovat volný čas romských dětí a mládeže a nabízet jim programy pro kvalitní využívání volného času s důrazem zaměřeným k zájmům romských dětí a jejich možnostem, spolupracovat se školními a dalšími subjekty. Kvalitní náplň volného času, se jistě nevyřeší veškerá problematika, ale pokud je

romským dětem a mládeži poskytnuta zajímavá nabídka k výběru programů, které slouží jako preventivní opatření, získává tak šanci, že v něčem z toho bude úspěšné. To vede k podstatnému snížení pravděpodobnosti, že něco zničí, že někoho zbijí, že se opije nebo že sklouzne do drog. Aktivním využitím volného času, který poskytují, školy, neziskové organizace, nízkoprahová zařízení aj., vede ke snížení pravděpodobnosti vzniku nežádoucího patologického chování, tím že romským dětem a mládeži nabízejí možnost zapojení do preventivního opatření formou volno-časových aktivit, kroužků, kurzů a tím vzniká účinná forma prevence.

5.2 Postoje k hodnotám

Hodnoty jsou nezbytné pro každého jedince bez ohledu na věk, patří do životních potřeb dětí a mládeže. Všichni máme určité povinnosti, které musíme v zákonitostech života plnit, ten kdo to nedokáže, většinou směřuje k patologickému chování. Hodnoty, postoje a zásady přebíráme od svých rodičů, není tak výjimkou ani u dětí a mládeže romského etnika. Podstatná část předpokladů je biologicky předávána z generace na generaci, avšak na základě svých potřeb svůj individuální žebříček postojů a hodnot si každý utváří a osvojuje sám v sobě již od útlého věku. Postupem času se hodnoty a postoje u dětí a mládeže mění v rámci vývoje, který je ovlivňován mnohými faktory.

Tyto základní lidské potřeby výrazně přispívají k celkovému pochopení lidského chování a podmiňují tak systém hodnot romských dětí a mládeže. Každý jedinec má své určité potřeby, jako je například pocit bezpečí, důvěry, jistoty zázemí, příjmu potravy, potřeba pohybu apod. Uspokojování těchto potřeb a hodnot vede k dobrému fungování. Tudíž jsou tyto potřeby spojeny s výchovou tak i s životními hodnotami.

„Rozdílnost postojů k výchově a vedení dětí v rodině je zjevná, je však natolik zakořeněná a přirozená, že si ji její zastánci neuvědomují. V tom ovšem spočívá jeden z důležitých problémů začlenění romských dětí do českého školského systému. Střetávají se zde rozdílné postoje dospělých k dítěti.“

„Romské děti vycházejí z odlišného výchovného prostředí. Jejich matky především zajímá, jak se děti ve škole cítí. Proto se může stát, že důvodem, proč dítě nepřejde do školy, je skutečnost, že rodiče nemají peníze na svačinu. „Než aby se mezi

spolužáky cítili špatně, protože nemá svačinu, ať tam dnes ani nechodí.“ Romské matky se soustřeďují především na péči o dítě a na plnění jejich aktuálních potřeb. Proto aktuální nespokojenost dítěte ve škole může vyvolat negativní hodnocení učitelů ze strany romských rodičů. Děti jsou doma vychovávány jinými výchovnými metodami, než jaké majoritní učitelé spontánně používají. Proto někdy výchovným prostředkům a postupům nerozumíme a ty ztratí svou účinnost.“(Navrátil, 2003, s. 126, 127)

Přesná identifikace životních potřeb romských dětí a mládeže slouží k porozumění chování těchto jedinců a tím ke zlepšení výchovy a vzdělávání romských žáků. Z pozorování potřeb romských dětí a mládeže lze vyzorovat i negativní postoje, které zastávají v určitých situacích. Vznik nepříznivých situací vyvolává stav, kdy romské děti a mládež nejsou schopny řešit krizové situace či problémy vlastními silami. Nebo jejich fyziologické potřeby nejsou dostatečně uspokojovány (spánek, příjem potravin a tekutin, potřeba pohybu), to je příčinou zhoršení kvality učení. Romské děti a mládež se tak dostávají do situací kde je hrozba výskytu patologického chování, nebo osvojení negativních hodnot a postojů k životu. Když se romské děti a mládež cítí v nepohodě, nedochází k uspokojování jejich základních potřeb, to se dále promítá v jejich chování a prožívání ať, žádoucího či nežádoucího.

Volno-časové aktivity směřují ke zkvalitnění jejich vzdělávání a celkovému systému hodnot. Tyto aktivity se pro ně stávají přitažlivé právě tím, že nejsou po dobu těchto aktivit vzdělávány běžným postupem, ale postupem volnějším. Úspěchem je vytvoření ze žáka subjekt, kdy žák sám pociťuje, že něčeho dosáhne, že to jde, že může něco změnit.(Balvín, 2000)

Volno-časovými aktivitami si romské děti a mládež upevňují cílevědomost a seberealizují se v činnostech, které jsou pro ně hodnotné. Aktivní docházkou do zařízení, středisek, organizací kde romské děti a mládež realizují své koníčky formou volno-časových aktivit, se zvyšuje prevence možného nežádoucího patologického chování. Zapojením do těchto aktivit mají možnost osvojování zdravých hodnot a postojů, sloužící k dalšímu rozvoji romských dětí a mládeže. Osvojování nových hodnot jim může posloužit i k budoucímu povolání. Zde nastává fakt, že si romské děti a mládež formou volno-časových aktivit budují pozitivnější hodnotový žebříček, než by jim nabídly ulice, kde svůj volný čas tráví příliš často.

„Učitelé, kteří nevylučují romské žáky z jejich prostředí tvůrčím a citlivým způsobem využívají prostředí žáků pro rozvoj jejich osobnosti, jsou skutečnými výchovatelstvími osobnostmi. Jako příklad můžeme uvést osobnost slovenského učitele výtvarné výchovy Jána Sajka, který spolu s žáky vytváří překrásné obrazy, inspirované životem dětí a jejich rodičů v osadě. Jedině takovým způsobem je možné nejenom vychovávat žáka k uchování jeho identity, ale v tomto procesu najít způsoby, jak ovlivňovat a eliminovat negativní faktory jejich života.“ (Balvín, 2000, s. 59)

5.3 Eliminace užívání návykových látek dětmi a mládeží

Současná doba dětem a mládeži přináší rizika spojená s nežádoucím patologickým chováním, které se nejčastěji vyskytuje ve formách závislosti na tabáku, alkoholu a omamných psychotropních látek. Těmto jevům je třeba věnovat zvýšenou pozornost a snažit se předcházet vzniku tomuto chování. Tyto závislosti především souvisejí s trávením volného času dětí a mládeže, ale i vývojem doby a techniky, které se pomocí sociálních sítí dostávají do podvědomí ohrožených jedinců. U této problematiky je nutné zabývat se příčinami vzniku, ovlivňováním těchto příčin a následných možností preventivních opatření pro eliminaci těchto nepříznivých vlivů u dětí a mládeže. Tato problematika postihuje děti a mládež romského etnika tak i děti neromského původu. Ovšem daná problematika se nevztahuje jen k určitým etnickým skupinám, ale především ohrožuje celou společnost. Často bývá pravidlem, že děti a mládež z nefunkčních, neúplných, nebo ze sociálně znevýhodněných rodin, se s tímto patologickým chováním střetávají častěji než, je tomu u dětí pocházející z úplné rodiny.

Zkrátka pro všechny jedince ohrožené těmito nepříznivými vlivy jsou nabídky možností preventivních opatření stejná. Jelikož význam mé práce spočívá ve volnočasových aktivitách, i v této podkapitole je řadíme do preventivních opatření, jako jednu z mnoha možností jak pozitivně předcházet nežádoucímu patologickému chování.

Tabák, alkohol a omamné psychotropní látky jsou látky návykové. Děti a mládež se s nimi mohou setkat například ve školách, volném čase, v médiích a v některých případech dokonce i v rodině. Omamné a psychotropní látky jsou v naší republice řazeny k nelegálním drogám, proto je užívání těchto látek zákonem zakázáno.

Kouření

U dětí a mládeže je nejvíce rozšířenou závislostí kouření tabáku. Řadí se mezi průchozí drogy a často je tato závislost považována za spouštěč neboli startovní drogu, která zvyšuje riziko lehkého sklouznutí k jiným tvrdým návykovým látkám.

Tuto závislost na tabáku u dětí a mládeže, ovlivňují především vrstevnické skupiny, ale i poznatky z domácího prostředí. Dítě chce zapadnout do party, tak aby se mu neposmívali, že je vzorný a nekouří, navzdory tomu začne cigarety také kouřit. Stejný negativní výsledek u dětí a mládeže má, když dítě vidí kouřit tabák své rodiče. Děti a mládež považují rodiče za ideální vzor, a tam kouření rozhodně nepatří.

Neúčinnější prevencí kouření je předcházení samotnému vzniku. Předcházet této závislosti můžeme pomocí informovanosti o negativních vlivech a následných dopadech kouření. Další prevencí u dětí a mládeže může být omezený přístup finančních prostředků a tím i omezení dostupnosti k cigaretám. A v neposlední řadě zde mají důležitý význam volno-časové aktivit, při jejichž uskutečňování oblíbených činností dětí a mládež si obvykle na kouření ani nevzpomenou. Správnou motivací k volno-časovým aktivitám dětí a mládeže lze přecházet, každému nežádoucímu patologickému chování.

Alkoholismus

Alkohol čím dál častěji vstupuje do volného času dětí a mládeže. I tento jev je pro jedince tak i pro společnost velkým rizikem a neměl by se brát na lehkou váhu.

„Alkohol je nejrozšířenější droga po celém světě. Je používán pro jeho působení na nervovou soustavu jako příjemný, snadný a rychlý způsob, jak se cítit dobře, k povzbuzení chutí k jídlu, k zahánění stresu a nudy. U dospívajících je používán jako prostředek jak být akceptován jako dospělý.“(Machová, 2009, s. 65)

Podle našeho názoru mají děti a mládež nadbytek volného času, a tím s ním neumějí nakládat ve svůj prospěch a tedy většinou z nudy, chtějí vyzkoušet něco nového příkladem je zde alkohol. Užívání látky etylalkoholu obsažené v alkoholu je pro děti a mládež vysoce nebezpečné na rozdíl od dospělých. Tím, že má dítě menší množství krve k poměru tělesných rozměrů, alkohol dosahuje vyšší míry koncentrace než je tomu u dospělých jedinců.

Prevence užívání alkoholu je opět spojena s volným časem dětí a mládeže, a to především tím, že by rodiče měli mít přehled o tom, jak jejich dítě tráví volný čas. Věnovat tomu určitou pozornost a podnikat pak zákroky preventivních opatření, aby tomuto nežádoucímu patologickému chování pak dále nedocházelo.

Omamné a psychotropní látky

Představují největší hrozbu výskytu, který vede k následné konzumaci ve společnosti mezi dětmi a mládeží. Tento nepříznivý vliv je absolutně nepříznivý a může vést až k rozpadu rodin.

„Termínem omamné a psychotropní látky jsou od r. 1971 označovány v odborné terminologii takové látky, které ovlivňují nervovou soustavu a její funkce. Tyto látky se nejčastěji klasifikují podle svých účinků:

- *tlumivé látky (narkotika)*
- *stimulační drogy (psychostimulancia)*
- *Cannabinoidy (konopné drogy a ostatní halucinogeny)“*

(Machová, 2009, s. 76)

Narkotika jsou považovány za nejtvrďší drogu. Pro silné tlumící účinky byla využívána v lékařství již v minulosti. Tyto drogy jedincům navozují euforické stavy, kdy si jedinec mnohdy není ani vědom toho, co dělá anebo protipól euforie a to je útlum podobný narkóze. Mezi tyto drogy patří:

- opiáty – jsou definovány za nejnebezpečnější návykové drogy příklad (opium, kodein, heroin)
- prášky s narkotickými až sedativními účinky
- inhalanty (toluen)

Stimulační drogy navozují tělesné, ale především duševní povzbuzení, zvyšují odolnost organismu proti namáhání. Tím vedou k přeceňování lidských schopností.

- kokain
- amfetamin
- pervitin

Konopné drogy jsou v současné době dětmi a mládeží nejvíce rozšířenou drogou po celém světě již řadu let. Děti a mládež ji řadí na místo po tabáku a alkoholu. Účinnou látkou navozující stav je zde cannabiond tzv. THC. Mezi tyto drogy řadíme:

- marihuanu
- hašiš

Zbývající halucinogeny se u nás užívají podstatně v menším měřítku. Většinou jde o spotřebu sezonních přírodních látek, jako jsou například různé houby.

- LSD
- meskalin
- lysohlávky, muchomůrka červená i tygrovaná

Protidrogovou prevenci zabezpečuje v první řadě rodina, hraje zde významnou roli v monitorování volného času dětí a mládeže. Po rodině je dalším preventivním opatřením škola, která různými formami jedince směřují k plnohodnotnému trávení volného času, tím se snaží předcházet nežádoucímu patologickému chování.

Na eliminaci užívání návykových látek se podílejí především volno-časové aktivity, kterými děti mají možnost vyplnit svůj volný čas a nemarnit ho tak nežádoucími patologiemi. Při volno-časových aktivitách dětí a mládeže, je osobnost pedagoga velmi významnou. Pozitivním přístupem k dětem je podmínkou procesů volno-časových aktivit a celkového vzdělávacího procesu. Úspěchem ve všech procesech prevence a jejích preventivních opatření spatřuji zejména v motivaci romských dětí a mládeže. Dále získáváním důvěry dětí a mládeže lze žáky lépe ovlivňovat a zároveň i motivovat ke správnému chování. Není to zcela jednoduché, ale výsledky hovoří pozitivně. Podmínkou tu zde představují přitažlivé nabídky možností využívání volného času pro romské děti a mládež, čím více budou oblíbené, tím bude počet návštěvníků ve vzdělávacích zařízeních větší a nezbude tak čas nudy, který je většinou využíván romskými dětmi a mládeží pasivními formami aktivit. Pro děti inklinující k užívání návykových látek, jsou významná i poradenství, kde je zapotřebí tyto děti informovat o skutečných dopadech tohoto patologického chování. Nabídnout mu k přijmutí hodnoty, díky kterým dokáže alkohol a drogy odmítat. Závislosti dětí a mládeže nelze vyřešit jen zapojením do vzdělávání či do volno-časových aktivit, je to

velmi složitý a dlouhodobý proces nápravy. Podle našeho názoru jsou významné formy přednášek na základních i středních školách, kde se děti a mládež mohou dovědět, jaké rizika užívání návykových látek mohou obnášet. Myslíme si, že je důležité dbát na příznivé podmínky vzdělávání dětí a mládeže, dbát na obsáhlost vzdělávání a snahu dětí a mládež v co největší míře zapojovat do plnohodnotných aktivit, které žáky motivují a ovlivňují v dalších činnostech jejich zájmů a jsou odrazem jejich budoucnosti.

„Školská protidrogová prevence je v kompetenci MŠMT České republiky a je zajišťována školními, okresními a krajskými metodiky prevence. Je jednou ze složek preventivních programů škol a školských zařízení, jejichž principem je výchova dětí a mládeže ke zdravému životnímu stylu, pozitivnímu sociálnímu chování a rozvoji osobnosti.“(Machová, 2009)

5.4 Snížení závislosti na sociálních sítích

Významnou roli hrají volno-časové aktivity i v oblastech závislosti na sociálních sítích nebo virtuálních hrách. Většinou jsou objekty dětí a mládež, na které rodiče nemají čas a tak je dítě nuceno, samo se zabavit. Dnes už je snad v každé domácnosti brán počítač jako samozřejmost. Tento postoj k dětem je vůči nim velmi nepříznivý a mnohdy se sebou nese až kriminální chování. Nezájmem rodičů o své děti vzniká mnoho nepříznivých dopadů ve vývoji jejich osobnosti. Tím se stávají nedrogové závislosti.

„Nedrogové závislosti představují takové primárně psychické závislosti, kdy se prožívání člověka mění na základě příjemného prožitku nebo příjemných prožitků z něčeho tak, že se přestává ovládat a narůstá u něj touha po takovém chování, které směřuje k prožívání daného příjemného prožitku. Nedrogové závislosti tak fakticky představují neodolatelné touhy člověka po něčem. Podobně jako drogy i ony mění jeho chování, prožívání, zasahují do jeho osobnosti.“(Pokorný, Telcová, Tomko, 2003, s. 112)

Nelátkové závislosti rozdělujeme na následující kategorie:

- technologické závislosti – počítače, internet, hry, mobil, televize
- závislost na nakupování (oniománie)

- závislost na práci (workoholismus)

Tyto závislosti negativně působí na tělesné i duševní zdraví dětí a mládeže. Z tohoto důvodu bychom, už zde měli zasáhnout ve formě volno-časových aktivit a stát se tak hlavními organizátory volného času dětí a mládeže. Tím bychom poskytly opatření, které by dětem a mládeži zamezilo trávit nadbytek času bezpředmětně na počítačích, nebo u televize. Příčiny jejich vzniku se velmi neliší od drogové závislosti, ale nepoškozují těla dětí a mládeže, jak způsobuje dlouhodobé užívání návykových látek.

Závislostní chování na virtuálních drogách označujeme pojmem netolismus. Patří sem zde závislosti na počítačových hrách, televizi, videí, internetových službách (chatování, neustálé kontrolování e-mailu apod.). Nejvyužívanější formou netolismu jsou online počítačové hry, které hrají tisíce děti či mládeže po celém světě pouze v jednom virtuálním prostředí. Hraní těchto online her, přináší dětem uspokojení, kterého v reálném světě nejsou schopni dosáhnout. Obecně můžeme říci, že počítačové hry mohou dětem a mládeži pomoci, při seznámením s počítačem, přijmout ho jako součást dnešního moderního světa, připravili se tak na možnost budoucího povolání s počítačem. Počítačové hry jsou silně motivovány a mnoho z nich také stimulují myšlení.

Online hry jsou pro děti a mládež podle našeho názoru velmi nebezpečné, soudíme tak z vlastní zkušenosti dvou mladších bratrů, na kterých při této aktivitě můžeme vyzorovat, že po skončení online hry jsou ještě poměrně dlouhou dobu duchem stále ve virtuálním světě. U dětí s poruchami chování si myslíme, že je i vysoká možnost ublížení na zdravý druhým osobám, nebo zvýšená agresivita. Z tohoto důvodu zastáváme postoje, že dnešní děti by si místo zapínání počítače, měli raději jít půjčit knížku a obohatit tak raději slovní zásobu, která je v současné době u dětí a mládeže velmi zaostalá. Nebo svůj volný čas naplňovat hodnotnějšími aktivitami, které by vedly ke zdravému životnímu stylu například sportovními volno-časovými aktivitami.

„Příznaky rozvíjející se psychické závislosti na počítačích:

- stavy podobné transu při hraní hry

- *neschopnost dodržování časového limitu určeného pro hru, ztráta kontroly nad časem při hraní her*
- *zanedbávání povinností, méně vykonané práce, zhoršující se školní výsledky*
- *brzké vstávání k počítači, nebo ponocování u počítače*
- *rostoucí nervozita a neklid, když delší dobu nemůžete hrát*
- *lhaní o závislosti, její zlehčování*
- *hraní kvůli úniku od osobních problémů*
- *narušené vztahy s rodinou, opouštění dřívějších zájmů a přátel“*

(Machová, 2009, s. 97)

Při prevenci závislosti na počítačových hrách je ideální spolupráce rodiny a školy zejména v těchto případech:

- předcházení nudy dětí, zájem o způsob trávení volného času dětí, podpora kvalitní zájmové činnosti
- posilovat zdravé sebevědomí dítěte
- stanovit podmínky hry, limity, kdy dítě může a nemůže hrát

Návykové sledování televize, videa aj., se v podstatě nejedná o závislostní chování, ale spíše zde figuruje nevhodný způsob trávení volného času, ohrožující zdraví a tělesný vývoj jedince.

ZÁVĚR

Problémy romské minority se uplynulými roky naakumulovala do obrovských rozměrů. Řešení tohoto problému je možné jen v rámci kvalitní spolupráce majoritní skupiny s romskou minoritou. Stát se systémovostí sociální práce je nápomocný, ale ne všemocný. Možným řešením by se mohla stát častější terénní sociální práce, kde by sociální pracovníci mohli včas vypozařovat ohrožující faktory a tak je s předčasem předcházet. Jejich systematická, trpělivá a každodenní práce s romskou minoritou přímo u nich doma, v jejich osadách může vést k očekávanému pozitivnímu výsledku. Dalším řešením jsou aktivity trávené ve volném čase, kde je nutno pravidelné docházky, které vedou k tvoření hodnotového žebříčku a tím předchází nežádoucímu patologickému chování. Tato forma prevence vede k výchově, která je nezbytně důležitá pro tvoření kvalitního rozvoje osobnosti.

Ovšem je zapotřebí i angažovanost Romů, kteří by chtěli svůj život opravdu změnit. Východiskem rozhodně není jejich čekání na podporu, nelitovat se, nevymlouvat a neskrývat se za chudobu. Jelikož to jistě nepovede ke snížení předsudků majority. Chudoba neznamená nutnost krást, opíjet se, vandalismus, nekontrolovatelné a hlučné chování. Chudoba je pro tyto národy příznačná, ale společnost jim nikdy nebránila vést slušný život, s možnostmi se vzdělávat a nabídkami práce. Když toto Romové nepochopí, nemůže jim žádná jim žádná instituce pomoc řešit problémy.

V každé zemi nalezneme řadu mechanismů vedoucích k úspěšné integraci, jsou obohaceny akčními plány, například mediátory a podporou, asistence ve školách, komunitní plánování. Existuje mnoho doporučení pro předcházení této nepříznivé situace, jedním z nejdůležitějších doporučení je okamžitá docházka do základních škol (velká skupina romských dětí v českých podmínkách navštěvují školy speciální, bývalé zvláštní školy), a vzdělávat se v hlavním vzdělávacím proudu. Vzdělávání se stalo nejdůležitějším doporučením pro správnou integraci romských dětí, situace je třeba řešit globálně.

Problému romského etika je třeba věnovat velkou pozornost, a nacházet neustále patřičná východiska pro soužití s minoritou. Tento problém nás doprovází již řadu let a i

po těch letech není východisko jak tuto situaci řešit, tak aby byly obě strany spokojeny. Je nutné snižovat konflikty tohoto soužití ve společnosti, která automaticky povede ke zlepšování vztahů.

Romské děti a mládež vyplňují svůj čas nežádoucími aktivitami, které později vedou k patologickým výsledkům. Z toho vyvozujeme, že o vývoj volno-časových aktivit u dětí a mládeže by se měli především zajímat rodiče. A až v druhé řadě škola, kde pedagogové úmyslně ovlivňují a podněcují děti a mládež k volno-časovým aktivitám, a tak je učí efektivně vyplňovat svůj volný čas, a tím tak snížili riziko možného výskytu nežádoucího chování. Domníváme se, že volno-časové aktivity pozitivně ovlivňují děti a mládež (zvláště pak u skupin hrozících vznik sociální exkluze) k odpovědnému chování, určování hodnot, seberealizaci, sebepoznání, k sebedůvěře a důvěře k druhým.

Volno-časové aktivity napomáhají dětem a mládeži romského etnika k vyjadřování především vnitřních pocitů, co je motivuje, to co je baví, čeho by chtěli dosáhnout. Rodina či pedagogové, sociální pracovníci tak mohou lépe vyzorovat osobnost dětí nebo mládeže. I to je velmi důležité pro předcházení nežádoucího patologického chování. Děti a mládež využívají k vyjadřování svých pocitů, myšlenek, přání a zájmů formu volno-časových aktivit a to z důvodu nenáročnosti a velké oblíbenosti s často pozitivním výsledkem.

Volno-časové aktivity zastávají u romských dětí a mládeže nezastupitelné místo, a to tím, že nabízejí spoustu různých možností jak k plnohodnotnému a správnému trávení volného času. Význam pro ně spočívá v tom, že se touto formou mohou bezplatně věnovat svým oblíbeným zájmům rozvíjet tak své dovednosti a schopnosti, které mohou dále uplatnit i ve svém budoucím povolání.

Cílem naší bakalářské práce je zdůraznit nutnost provozu zařízení pro rozvíjení volno-časových aktivit, jako jednu z možností preventivního opatření. Dále zjistit jakými formami volno-časových aktivit děti a mládež romského etnika, tráví svůj volný čas a zároveň i jaký pro ně mají význam. Z prostudovaných literárních pramenů jsme dospěli k závěru, že důležité není vždy konat konkrétní věc. Důležitá je motivace, která vede k zapojení romských dětí a mládeže do jakékoli činnosti přispívající k celkovému

rozvoji dítěte. Rozhodujícím činitelem pro výběr a realizaci volno-časových aktivit, je zejména sociální prostředí, v kterém romské děti a mládež vyrůstají, kde hlavní roli hraje především rodina a její zvyklosti, hodnoty, tradice, zvyky a kultura.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BALVÍN, J. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. Radix. ISBN 806-86031-48-9. Hnutí R. ISBN 80-86798-01-1.

BALVÍN, J. a kol. *Romové a pedagogika*. vyd. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2010.

ISBN 80-902461.

ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. SPN: 1980. SPN 46-00-13/1.

GULOVÁ, L. *Sociální práce*. 1. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3379-1.

HÁJEK, B. A HOFBAUER, B. A PÁVKOVÁ J. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

MAHROVÁ, G., VENGLÁŘOVÁ, M. a kol. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2138-5.

MACHOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, D. a kol. *Výchova ke zdraví*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2715-8.

MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001.

ISBN 80-7178-473-7.

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007.

ISBN 978-80-7367-310-9.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MICHEL, G. F., MOOREOVÁ, C. L. *Psychobiologie: biologické základy vývoje chování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 80-7178-116-9.

NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů*. 3. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003.

ISBN 80-86568-04-0.

POTŮČEK, M. *Sociální politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-01-X.

SPOUSTA, V. et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. vyd. Brno, 1996. ISBN 80-210-1275-7.

ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. vyd. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0277-0.

SEZNAM OSTATNÍCH ZDROJŮ:

Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů. In: Sbíрка zákonů České republiky. 2006, s. 6461-6462. Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=273/2001&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ:

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. Sbíрка zákonů a Sbíрка mezinárodních smluv 2001. [online]. 2. 8. 2001 [cit. 2013-02-25] Dostupné z: http://aplikace.mvcr.cz/sbirkazakonu/SearchResult.aspx?q=273/2001&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Michaela Kratinová

Obor: Speciální pedagogika- vychovatelství

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Význam volno-časových aktivit v sociální práci s mládeží romského etnika

Rok: 2013

Počet stran textu: 70

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 18

Počet internetových zdrojů: 1

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Komárková